

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyetin Temsili: İstanbul Sözleşmesi Öncesi ve Sonrası¹

Gender Representation in Social Studies Textbooks: Before and After the İstanbul Convention¹

Zekiye Ceren ERBUYURUCU², Levent DENİZ³

Makale Türü⁴: Araştırma Makalesi

Başvuru Tarihi: 06.01.2023

Kabul Tarihi: 17.07.2024

Atf İçin: Erbuyurucu, Z.C ve Deniz, L. (2024). Sosyal bilgiler ders kitaplarında toplumsal cinsiyetin temsili: İstanbul sözleşmesi öncesi ve sonrası. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (AUJEF)*, 8(3), 896-928.

ÖZ: Bu çalışmada İstanbul Sözleşmesi yürürlüğe girmeden önce ve sonra Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun onayı ile okullarda kullanılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarının görsel ve metinlerinin toplumsal cinsiyet eşitliği yönüyle incelenmesi ve karşılaştırılması amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi kullanılmıştır. Araştırmanın verileri 2011-2013 yılları ile 2016-2020 yılları arasında Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun onayı ile ortaokullarda kullanılan her bir sınıf düzeyine (5., 6. ve 7.sınıf) ait Sosyal Bilgiler ders kitapları kullanılarak elde edilmiştir. Verilerin analizinde içerik analizinden yararlanılmış olup ders kitapları, başka bir yazar tarafından hazırlanmış olan kategoriler çerçevesinde incelenmiştir. Araştırma sonucu, İstanbul Sözleşmesi sonrası kullanılan ders kitaplarında sözleşmenin ilgili alana dair amacına yönelik verimli ve kapsamlı düzenlemelerin yapılmadığını ortaya çıkarmıştır. Ders kitaplarının incelemesinde kullanılan kategorilerin bazılarında İstanbul Sözleşmesi sonrası olumlu gelişmeler olduğu görülse de kategorilerin geneli için erkeklerin kadınlardan oransal olarak çok daha fazla temsil edildikleri, görünürlüklerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Dahası İstanbul Sözleşmesi sonrası kullanılan ders kitaplarında toplumsal cinsiyet eşitliğine dair olumsuz örnek gösteriminin ve cinsiyetçi ifade kullanımının devam ettiği de belirlenmiştir. Elde edilen bulgular neticesinde ders kitabı inceleme ölçütlerine ve öğretim programı hazırlama çalışmalarına ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar sözcükler: Toplumsal cinsiyet, cinsiyet rolleri, İstanbul sözleşmesi, sosyal bilgiler, ders kitabı

¹ Bu çalışma birinci yazarın Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Programları ve Öğretim programında yürütmüş olduğu yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, erbyrceren@gmail.com ORCID: 0000-0002-4027-129X

³ Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi ldeniz@marmara.edu.tr ORCID: 0000-0002-5786-215X

ABSTRACT: In this research, it is aimed to examine and compare the visuals and texts of the Social Studies textbooks used in schools with the approval of the Ministry of National Education, the Board of Education and Discipline before and after the Istanbul Convention entered into force, in terms of gender equality. In the research, document analysis, which is one of the qualitative research methods, was used. The data of the research were obtained by using Social Studies textbooks belonging to each grade level (5th, 6th and 7th grades) used in secondary schools between the years 2011-2013 and 2016-2020 with the approval of the Ministry of National Education, Board of Education and Discipline. The content analysis was used in the analysis of the data, and the textbooks were examined by the categories prepared by another author. The result of the research revealed that efficient and comprehensive arrangements for the purpose of the contract were not made in the textbooks used after the Istanbul Convention. It was determined that there were positive developments after the Istanbul Convention in some of the categories used in the review of the textbooks. However, it was determined that men were represented much more than women in the examined categories. Their visibility was also found to be higher than that of women. Moreover, it is seen that there are negative examples of gender equality and use of sexist expressions in the textbooks used after the Istanbul Convention.

Keywords: Gender, gender roles, Istanbul convention, social studies, textbooks

1. GİRİŞ

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet farklı anlamları içeren iki ayrı mefhumdur. Cinsiyet, bireyin biyolojik özelliklerine dayalı olarak belirlenen bir kavram olarak tanımlanırken toplumsal cinsiyet insanların biyolojik cinsiyetlere atfettiği özellikleri ve anlamları içermektedir (Blackstone, 2003). Bhasin'e (2003) göre cinsiyet, cinsel organlardaki görünür farklılıklara bağlı olduğu için doğal ve biyolojiktir. Bu sebeple cinsiyet dünyanın her yerinde aynıdır ve değişmez. Ancak toplumsal cinsiyet bireyler ve kültürler arasında değişiklik gösterebilir. Toplumsal cinsiyet, bireye atanan biyolojik cinsiyetin ötesinde söz konusu cinsiyetin toplumsal ve kültürel alandaki oluşumuyla ilgilidir. Bu oluşumun en temel özelliği, kişinin cinsiyetine atanan belirli davranış kalıp ve tutumları doğuştan bilmemesidir. Zira söz konusu mefhumun bireyler tarafından öğrenilmesi "toplumsallaşma" süreci ile birlikte başlamaktadır. Toplumsallaşma süreci bebeğin cinsiyetinin belirlendiği anda ortaya çıkar ve cinsiyetine uygun ortam ve durumlar kendisi için oluşturulmaya başlanır. Kişinin kıyafetleri, oynayacağı ya da kendisi için kullanılacak her türlü araç/gerecin rengi dahi cinsiyetine "uygun" olarak seçilir. Bireye "cinsiyet" temelli bir dünya inşa etmek yalnızca bu normlara uygun davranırsa toplum tarafından kabul edileceği düşüncesine yönelik bir adım olarak görülebilir.

Toplumda kadına ve erkeğe yüklenen sorumluluklar ve sınırlar belirlenmiştir. Her bir bireyden de cinsiyetine uygun görülen söz konusu sorumlulukları ya da davranışları yerine getirmeleri istenir. Bu görev dağılımındaki en önemli sorun, kadına yüklenen sorumluluk ve davranışların erkeğe kıyasla daha ağır olmasıdır. Zira toplumda erkeğe "birey" olma şansı daha fazla verilirken aynı durum kadın için geçerli değildir. Kadınlar daha çok ev içerisinde konumlandırılırken erkekler kamusal ya da özel alan ile ilişkilendirilir. Bu anlayış, kadını ev içerisine hapseden, her türlü sosyal haktan mahrum bırakan bir düşüncenin ürünüdür (Kurttaş ve Tuncer, 2020). Kişilere "birey" olma özgürlüğü tanınmanın ötesinde toplumda kabul gören bu özelliklere uyma zorunluluğu getirilerek kişi tek tipleştirilmeye çalışılır. İki cinsiyet özellikle de kadın, davranışlarında, fiziksel özelliklerinde ve tutumlarında yeterince özgür davranamaz ve bunun sonucunda da kendini gerçekleştiremez (Yaşın Dökmen, 2018).

Çocuğun toplumsallaşma ile birlikte kazandığı toplumsal cinsiyet algısı ilk olarak aile tarafından aktarılmaktadır. Ebeveynler, toplumun cinsiyete uygun gördüğü davranışları ve duyguları çocuklarına telkin ederler. Anne ve babanın söz konusu bu tutumu, çocukların cinsiyet üzerinden aktarılan kalıp yargıları ve toplumsal cinsiyet rollerini öğrenmesine ve içselleştirmesine neden olmaktadır (Hoominfar, 2019).

Toplumsal cinsiyet algısının bireyler tarafından kazanılmasında önemli olan diğer bir kurum da okuldur. Öğretim programları ve ders kitapları, yaşanan toplumun değerlerini öğrencilere aktarmaktadır. Söz konusu normların pekiştirilmesinde ya da aksine eril tahakkümünün oluşturduğu bu kalıp yargıların değiştirilmesinde okul ve ona ait bileşenler oldukça önem arz etmektedir. İlk ve ortaokulda çocuğun toplumsallaşma sürecine katkı sağlayan derslerden biri Sosyal Bilgilerdir. Çünkü Sosyal Bilgiler toplumsal ve küresel değer, beceri ve bilgileri öğrenciye kazandırmayı amaçlayan bir disiplindir. Bireyin Sosyal Bilgiler dersi ile kazandığı bu değer ve becerileri toplumsal yaşamda uygulaması beklenmektedir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet eşitliği konusunun Sosyal Bilgiler dersi aracılığı ile öğrencilere kazandırılabilmesi ve bu konuda bir farkındalığın oluşturulabileceği söylenebilir (İbret ve Kaymakçı, 2019, s.224).

Sosyal Bilgiler genel olarak bireyin, kendisini ve insan ilişkilerini geliştirmesine yardım eden, insan haklarını bilen, milli kültür ve değerlerini benimseyen ve toplum içerisinde özgür bir birey olmasına yardımcı olmayı amaçlayan bir disiplindir. Dersin amaçları içerisinde yer alan "hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğu ve tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu

gerekçeleriyle bilmeleri” ifadesi bireylerin kadın-erkek eşitliğini bilmesi ve bu konuda duyarlı davranması gerektiğini de açıklamaktadır. Etkili bir sosyal bilgiler eğitimi sayesinde birey, insanlığa saygı duymayı, başka insanlara ve farklılıklara karşı olumlu tutuma sahip olmayı dolayısıyla cinsiyet ayrımcılığı yapmamayı, sosyal davranışlarında hoşgörü ve nezaketi, adil olmayı öğrenir (Seçgin ve Kurnaz, 2015, s. 27).

Okulun en temel eğitim materyallerinden biri olan ders kitaplarının içeriği büyük önem taşımaktadır. Çocuklar için akademik bir kaynak olan ders kitapları, devletin ideolojisini ve yetiştirmek istediği bireylerin nitelikleri görsel ve metinler içerisinde barındırmaktadır (Gümüšoğlu, 2008). Cincotta (1978) çocuğun içerisinde yaşadığı kültürü ders kitapları aracılığı ile öğrendiğini aktarmaktadır. Bu nedenle ders kitapları, çocuklarda istenilen davranışların oluşmasına katkı sağlayan bir öğretim materyalidir (akt. Nunoo, Boahen ve Nunoo, 2017). Ders kitapları açık ya da örtük bir biçimde toplumda kabul edilen davranışları, tutumları ve gelenekleri aktararak toplumsallaştırma işlevini yerine getirir (Bierstedt, 1955 akt. Esen ve Bağlı, 2002).

Ders kitapları, toplumsal cinsiyetin oluşturduğu ön yargıları, geleneksel cinsiyet rollerini görsel ve metinlerle öğrencilere sunmaktadır. Bu sunum sonucunda çocukların kadın ve erkeklere ait görülen rolleri ve davranışları öğrenmeleri kaçınılmaz olacaktır. Okul, kültürde yer edinmiş toplumsal cinsiyet yargılarını bireye aktarırken aynı zamanda bu yargılara yeni tutum ve davranışlar da eklemektedir (Lee, Marks ve Byrd, 1994). Okul tarafından bireylerin meslek tercihlerinde de cinsiyet temelli bir seçime yönlendirildikleri görülmektedir. Zira kadınlara daha çok öğretmenlik ve hemşirelik gibi bakım ve çocukların merkezde yer aldığı meslekler uygun görülürken, erkeklere daha çok mühendislik, doktorluk gibi “prestijli” olarak addedilen meslekler uygun görülmektedir (Demirbilek, 2007; Lorber, 1994; Lorber, 2010).

Çocukların bilgi ve değerlere kolaylıkla ulaşabildiği ders kitaplarında, toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerine dair pek çok görsel ve ifade yer almaktadır. Bu süreçte çocuklar, cinsiyetleri ile bağdaştırılan belirli davranışları gözlemleyerek öğrenir ve içselleştirirler. Bu sebeple de ders kitapları toplumsal cinsiyetin temsili açısından oldukça büyük öneme sahiptir. Ders kitapları içerisinde mevcut bulunan toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, çocukların kişilik gelişimlerini, karakter özelliklerini, davranış şekillerini sadece cinsiyet üzerinden belirleyebilir (Tsai, 2020). Bu durum, çocuğa bireysel davranış özgürlüğü kazandırmanın ötesinde cinsiyete özgü oluşturulmuş davranış örüntülerini öğretmekte ve hatta toplumda kabul görmesi için kendi cinsiyetine uygun tutumları sergileme zorunluluğu da sunmaktadır.

Toplumsal cinsiyet normlarının yarattığı bu eşitsizlik, erkeğin kadına yönelik her türlü fiziksel, sözel, cinsel ve psikolojik şiddetine sebebiyet vermektedir. Toplumda var olan kadına yönelik şiddet, ataerkil ideolojinin yarattığı düzenden kaynaklanmaktadır. Söz konusu bu ideoloji şiddeti oluşturmakta, desteklemekte ve kadın haklarını kısıtlayıcı uygulamalar ile şiddetin sürdürülmesine neden olmaktadır. (Başar ve Demirci, 2015; Köseoğlu, 2018). Kadına yönelik bu şiddetin engellenmesi adına çeşitli ulusal ve uluslararası düzenlemeler yapılmaktadır. Kadınlara uygulanan her çeşit şiddetin engellenmesi adına uluslararası alanda gerçekleşen yasal düzenlemelerden biri olan Kadına Yönelik Şiddet ve Ev içi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi kadınları her türlü şiddete karşı korumak, kadına karşı şiddeti ve aile içi şiddeti önlemek ile kadına karşı her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına katkıda bulunmak ve kadınları güçlendirmek de dâhil olmak üzere, kadınlarla erkekler arasında önemli ölçüde eşitliği yaygınlaştırmak amacıyla oluşturulmuş bir belgedir. Sözleşme, İstanbul’da imzaya açıldığı için İstanbul Sözleşmesi olarak da tanımlanmaktadır. Türkiye tarafından da imzalanan İstanbul Sözleşmesi ülkemizde 1 Ağustos 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme

kadınlara yönelik ev içi şiddetin ve her türlü şiddetin önlenmesi ve bunlarla mücadeleyle ilişkin standartlar öngören ve Avrupa ülkelerini hukuki olarak bağlayan ilk belgedir (Bayraktar, 2018).

Sözleşme, toplumsallaşma ile tezahür eden ve yıllardan beri süregelen toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının ve buna bağlı oluşan cinsiyet rollerinin ortadan kaldırılmasını öngörmektedir (Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi, 2011). Sözleşme'nin "Eğitim" başlıklı 14.maddesinde aşağıdaki açıklamalar yapılmaktadır (Madde 14/1):

Taraflar, gerektiğinde, öğrencilerin gelişen kapasitesine uygun olarak, kadın erkek eşitliği, kalıplaşmamış toplumsal cinsiyet rolleri, karşılıklı saygı, kişisel ilişkilerde şiddet içermeyen çatışma çözümleri, kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve kişisel bütünlük hakkı gibi konulara ilişkin öğretim malzemelerinin resmi müfredat içerisinde ve eğitimin her seviyesine eklenmesi için gerekli adımları atar.

Sözleşmede yer alan maddelerin daha iyi anlaşılması ve açıklanması amacıyla Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulunca Sözleşme metni ile birlikte "Açıklayıcı Rapor" (Explanatory Report) da hazırlanmıştır. İstanbul Sözleşmesi Hakkında Açıklayıcı Rapor'da (2011) "Eğitim" başlığı altında yer alan 14.madde için aşağıdaki açıklamalar yapılmıştır:

Tutumlar, inançlar ve davranış kalıpları yaşamın çok erken dönemlerinde şekillenir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin benimsenmesi, kişilerarası ilişkilerde karşılıklı saygının ve şiddetten uzak bir yaklaşımın öğretilmesine mümkün olduğu kadar erken başlamalıdır ve bu öncelikle ebeveynlerin sorumluluğundadır. Eğitim kurumlarının da bu değerlerin desteklenmesinde önemli bir rolü vardır...

...Tarafların öğretim materyalini, uygun görmesi durumunda, öğrencilerin kapasitesine göre uyarlanması gerekmektedir; örneğin ilkökul öğrencilerinin bilişsel kapasitelerini karşılayacak öğretim materyallerine ihtiyaç duyulacaktır. Öğretim materyali, müfredatın bir parçasını oluşturan ve ihtiyaç halinde okuldaki tüm öğretmenlerin erişebilecekleri ve sınıfta kullanılmasını gereken, resmi olarak geliştirilmiş ve onaylanmış materyal anlamına gelmektedir...

Dokuyucu Solak (2022), Türkiye'de Sözleşmeye yönelik tartışmaların son yıllarda artarak devam ettiğini, sözleşmede yer alan "Cinsel Yönelim" ve bireylerin cinsel yönelimlerinden dolayı ayrımcılığa uğramalarını engelleme ifadesinin eş cinselliğe gönderme yaptığı iddiası ile eleştirildiğini aktarmaktadır. Ek olarak yazar sözleşmedeki "Toplumsal Cinsiyet" ifadesinin de Türk toplum yapısına uymadığı, söz konusu kavramın aile içerisinde kadının var olan rolüne aksi bir durum yarattığı iddiası ile eleştirildiğini belirtmiştir. Tüm bu eleştiriler kapsamında 20 Mart 2021 tarihli 31429 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 3718 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı ile "Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi" veya diğer adıyla İstanbul Sözleşmesi'nin Türkiye Cumhuriyeti tarafından feshedildiği açıklanmıştır.

İstanbul Sözleşmesi yürürlükten kaldırılrsa da sözleşmenin yürürlükte olduğu süre boyunca ders kitaplarındaki görsel ve ifadelerin toplumsal cinsiyet eşitliğine uygun olarak hazırlanması, sözleşmenin bir tarafı olarak sözleşme amacına uygun hareket edilmesi bakımından oldukça önem arz etmektedir. Bu bağlamda söz konusu çalışma, İstanbul Sözleşmesi (2014) öncesi ve sonrası kullanılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki görsel ve metinleri toplumsal cinsiyet eşitliği yönüyle incelemeyi ve sözleşmenin ders kitaplarında üzerindeki olumlu ya da olumsuz herhangi bir etkisini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla çalışma kapsamında aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır: (a) Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki görsellerde bireylerin gösterilme sıklığında cinsiyetler açısından bir farklılık var

mıdır? (b) Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki görsellerde bireylerin birlikte gösterildiği kişilerde cinsiyetler açısından bir farklılık mıdır? (c) Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki görsellerde bireylerin gösterildiği eylemlerde cinsiyetler açısından bir farklılık mıdır? (d) Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki görsellerde bireylerin gösterildiği mekânlarda ve ders kitaplarının metinlerinde bireylerin betimlendiği mekânlarda cinsiyetler açısından bir farklılık mıdır? (e) Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki görsel ve metinlerde bireylere atfedilen mesleklerde cinsiyetler açısından bir farklılık var mıdır? (f) Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki metinlerde bireylerin karakter konularında cinsiyetler açısından bir farklılık var mıdır? (g) Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki metinlerde cinsiyetçi ifadeler yer verilmiş midir?

Araştırmadan elde edilecek sonuçlarla, İstanbul Sözleşmesi öncesi ve sonrası Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu onaylı Sosyal Bilgiler ders kitaplarında toplumsal cinsiyet algısını yansıtan metin ve görsellerin açığa çıkarılması ve karşılaştırılmasıyla, konu alanına dair gelişmelerin veya değişikliklerin ne düzeyde olduğunun saptanması ümit edilmektedir. Ayrıca çalışmanın, ders kitaplarındaki metin ve görsellerin toplumsal cinsiyet eşitliğine dair durumunu somut veriler ile ortaya koyacak olmasından hareketle, ileri dönemlerde hazırlanacak Millî Eğitim Bakanlığı ve özel yayınevlerine ait ders kitaplarının yazım sürecinde toplumsal cinsiyete dair dikkate alınması gereken durumlara rehberlik ederek faydalı olacağı umulmaktadır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Çalışmada, İstanbul Sözleşmesi öncesi ve sonrası kullanılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarının toplumsal cinsiyet eşitliği yönüyle incelenmesi ve söz konusu kitapların bir karşılaştırmaya tabii tutulması amaçlandığından dolayı nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman incelemesi genellikle diğer araştırma yöntemleri ile birlikte kullanılsa da çeşitli araştırmalarda bağımsız bir yöntem olarak da kullanılmaktadır. Doküman incelemesinde analitik işlem süreci dokümanlarda yer alan verilerin bulunmasını, seçilmesini, değerlendirilmesini ve sentezlenmesini içermektedir. Bu sebeple doküman analizinde de diğer araştırma yöntemlerindeki bilimsel süreçlerin takip edildiği bilindiğinden dolayı bir araştırma yöntemi olarak kabul edilmektedir (Sak, Şahin Sak, Öneren Şendil ve Nas, 2021).

2.2. Çalışmada İncelenen Ders Kitapları ve Seçimi

Çalışmada 2011-2013 ila 2016-2020 yılları arasında Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu onaylı her sınıf seviyesine (5, 6 ve 7. sınıf) ait birer ders kitabı incelenmiştir. İncelenen ders kitaplarının seçiminde kolay ulaşılabilir durum örnekleme kullanılmıştır. Bu kapsamda araştırmacı, aralığı verilen yıllarda Tebliğler Dergisinde duyurulan ders kitabı listelerini belirleyerek liste içerisinde yer alan ders kitaplarına çeşitli kütüphane ve sahalardan ulaşım sağlamıştır. 2018-2019 Eğitim-Öğretim yılında okutulan 5.sınıflara ait Sosyal Bilgiler ders kitabı ile 2019-2020 Eğitim-Öğretim yılında okutulan Sosyal Bilgiler ders kitabı aynı olduğundan dolayı söz konusu kitap tek bir incelemede ele alınmıştır. Tablo 1 ve 2’de çalışmada incelenen ders kitaplarının listesi verilmiştir.

Tablo 1: Çalışmada İncelenen İstanbul Sözleşmesi Öncesi Ders Kitapları

Ders Kitabı	Yazar	Yayın Yılı/Yayınevi
5. Sınıf	Dr. S. Başol, Dr. F. Ünal, H. Azer, F. Yıldız, Ö. Faruk Evirgen	2011 / Millî Eğitim Yayınları
6.Sınıf	Komisyon	2011 / Millî Eğitim Yayınları
7.Sınıf	M. Mümin Polat, N. Kaya, M. Koyuncu, A. Özcan	2011 / Evren Yayıncılık
5.Sınıf	Tahir Ersöz	2012 / Pasifik Yayıncılık
6.Sınıf	E. Uzun, A. Altun, Y. Doğan	2012 / Altın Kitaplar
7.Sınıf	Dr. Mehmet Metin Arslan	2012 / Anıttepe Yayıncılık
5.Sınıf	Sami Tüysüz	2013 / Tuna Matbaacılık
6.Sınıf	S. Tüysüz, Ş. Yıldırım	2013 / Tuna Matbaacılık
7.Sınıf	S. Tüysüz, Ş. Yıldırım	2013 / Tuna Matbaacılık

Tablo 2: Çalışmada İncelenen İstanbul Sözleşmesi Sonrası Ders Kitapları

Ders Kitabı	Yazar	Yayın Yılı/Yayınevi
5.Sınıf	Dr. Ahmet Utku Özensoy, Celal Aynacı	2016 / Berkay Yayıncılık
6.Sınıf	Erol Ünal Karabıyık	2016 / Evren Yayıncılık
7.Sınıf	Komisyon	2016 / Millî Eğitim Yayınları
5.Sınıf	Dr. Samettin Başol, Dr. Fatma Ünal, H. Azer, A. Yıldız, Ö. Faruk Evirgen	2017 / Millî Eğitim Yayınları
6.Sınıf	Mehmet Karakaya, A. Midilli, M. Necati Güven	2017 / Sevgi Yayınları
7.Sınıf	Fatma Çakır	2017 / Ada Matbaacılık
5.Sınıf	Erhan Şahin	2018 / Anadol Yayıncılık
6.Sınıf	F. Gökalp Yılmaz, H. Bayraktar, M. Kemal Özden M. Akpınar, Ö. Evin	2018 / Millî Eğitim Yayınları
7.Sınıf	G. Gültekin, M. Akpınar, M. Nohutçu, P. Özerdoğan, S. Aygün	2018 / Millî Eğitim Yayınları
6.Sınıf	C. Yıldırım, F. Kaplan, H. Kuru, M. Yılmaz	2019 / Millî Eğitim Yayınları
7.Sınıf	Ö. Açıl, H. Güvenç, A. Hayta, S. Kılıç	2019 / Millî Eğitim Yayınları

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Doküman inceleme yöntemi ile yürütülen bu çalışmanın veri analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Çalışmada, ders kitaplarının görsel ve metin analizinde Esen Sevrge'nin (1998) çalışmasında kullandığı kategoriler kendisinden izin alınarak kullanılmıştır. Bu kategorilere ek olarak, "Bireylerin Gösterilme Sıklığı, Bireylere Atfedilen Meslekler ve Cinsiyetçi İfadeler" kategorileri de ders kitaplarında incelemeye tutularak kategorilere dâhil edilmiştir. Ders kitaplarındaki görsel ve yazılı unsurlar, çalışmada kullanılan ve toplumsal cinsiyet ile bağlantılı olan kategoriler çerçevesinde incelenmiş ve bu inceleme sonucunda elde edilen veriler bir istatistik programında frekansları ve yüzdeleri hesaplanarak tablolar halinde sunulmuştur. Araştırmacının kodlama güvenilirliğini hesaplamak için Miles ve Huberman (2019) tarafından oluşturulan güvenilirlik formülü [$\text{Güvenirlik} = \frac{\text{Görüş Birliği Sayısı}}{(\text{Toplam Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı Sayısı})}$] kullanılmıştır. Güvenirlik hesaplarının %70'in üzerinde çıkması araştırmanın güvenilir olması için yeterli kabul edilmektedir (Miles ve Huberman,2019). 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki 22 sayfanın görsel ve metinleri hem araştırmacı

hem de Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalında yüksek lisans yapan farklı bir araştırmacı tarafından kodlanmış ve incelenmiştir. Hesaplama sonucunda güvenilirlik %96 olarak elde edilmiştir. Söz konusu sonuç, araştırmacı kodlamasının güvenilir olduğunu göstermektedir. Ders kitaplarının hem görsel hem de metinlerinde “Bireylerin Birlikte Gösterildiği Kişiler”, “Bireylerin Gösterildiği Eylemler”, “Bireylerin Gösterildiği Mekânlar” kategorileri ile metinlerdeki “Bireylerin Karakter Konumları” kategorisine ait tablolarda, çocuk ve yetişkinlerin ders kitaplarındaki toplam sayı içerisinde olan oransal yoğunlukları tespit edilmiştir. İki dönem arasındaki karşılaştırmaların daha sağlıklı yapılabilmesi için bu usul tercih edilmiş olup İstanbul Sözleşmesi (İS) öncesi ve İstanbul Sözleşmesi (İS) sonrası ders kitaplarında karşılaştırmalar da bu temsil oranı üzerinden yorumlanmıştır.

Tablo 3: Çalışmada Kullanılan Veri Toplama Kategorileri

Görsellerde çocuk ve yetişkin;	Metinlerde çocuk ve yetişkin;	Metinlerde yer alan;
- Bireylerin gösterilme sıklığı	- Bireylerin gösterildiği mekânlar	- Cinsiyetçi ifadeler
- Bireylerin birlikte gösterildiği kişiler	- Bireylere atfedilen meslekler	
- Bireylerin gösterildiği eylemler	- Bireylerin karakter konumları	
- Bireylerin gösterildiği mekânlar		
- Bireylere atfedilen meslekler		

3. BULGULAR

Araştırmanın veri analizinde kullanılan kategorilerin incelenmesi neticesinde elde edilen bulguların frekans ve yüzdelik sonuçları aşağıda tablolar hâlinde sunulmuştur.

3.1. Görsellerin İncelenmesinden Elde Edilen Bulgular

3.1.1. Bireylerin Gösterilme Sıklığı

Tablo 4’te İstanbul Sözleşmesi (İS) öncesi ve İstanbul Sözleşmesi sonrası kullanılan ders kitaplarının görsellerinde yer alan bireylerin gösterilme sıklığına dair frekans ve yüzdelik dağılımları sunulmuştur.

Tablo 4: İstanbul Sözleşmesi Öncesi ve Sonrası Ders Kitaplarının Görsellerinde Bireylerin Gösterilme Sıklığına Dair Frekans ve Yüzdelik Dağılımları

	Kız Çocuk		Erkek Çocuk		Toplam	Kadın		Erkek		Toplam
	f	%	f	%		f	%	f	%	
İS Öncesi	454	48,2	487	51,8	941	240	28,0	616	72,0	856
İS Sonrası	360	50,1	359	49,9	719	485	33,3	932	66,7	1397

Tablo 4’te görüldüğü gibi; İS öncesi kullanılan ders kitaplarının görsellerinde gösterilen kız çocuk sayısının 454 (%48,2), erkek çocuk sayısının ise 487 (%51,8) olduğu tespit edilmiştir. İS sonrası kullanılan ders kitaplarının görsellerinde ise kız çocuk sayısının 360 (%50,1), erkek çocuk sayısının ise 359 (%49,9) olduğu belirlenmiştir. İS öncesi ve İS sonrası ders kitapları karşılaştırıldığında kız

çocuklarının temsil oranlarının arttığı, erkek çocukların temsil oranlarının ise azaldığı görülmektedir. İS öncesi kullanılan ders kitaplarının görsellerinde yer alan kadın sayısı 240 (%28,0), erkek görsel sayısı ise 616 (%72,0) olarak belirlenmiştir. İS sonrası kullanılan ders kitaplarının görsellerinde ise kadın sayısının 485 (%33,3) olduğu erkek görsel sayısının da 932 (%66,7) olduğu belirlenmiştir. Ders kitaplarının kadın ve erkek bireylere ait toplam görsellerin İS sonrası ders kitaplarında, İS öncesi kitaplara oranla önemli bir şekilde arttığı görülmektedir. Ek olarak İS sonrası ders kitaplarında kadınların temsil sayılarının arttığı görülmektedir. Ancak toplam görsel sayıları içerisinde kadınların gösterilme sayı ve oranlarının erkeklere nazaran oldukça geride olduğu, eşitliğin sağlanamadığı tespit edilmektedir.

3.1.2. Bireylerin Birlikte Gösterildiği Kişiler

Tablo 5 ve Tablo 6’da İstanbul Sözleşmesi öncesi ve sonrası kullanılan ders kitaplarının görsellerinde yer alan bireylerin birlikte gösterildiği kişilere ait frekans ve yüzdelik dağılımları sunulmuştur.

Tablo 5: İstanbul Sözleşmesi Öncesi ve Sonrası Ders Kitaplarının Görsellerinde Kız ve Erkek Çocukların Birlikte Gösterildiği Kişilerin Frekans ve Yüzdelik Dağılımları

	İS Öncesi				İS Sonrası				Ö/S % Kız Çocuk Temsili	Ö/S % Erkek Çocuk Temsili
	Kız Çocuk		Erkek Çocuk		Kız Çocuk		Erkek Çocuk			
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%		
Tek Başına	90	8,2	109	8,9	93	14,4	98	16,1	45/49	55/51
Çocuk/Çocuklar	880	80,0	905	74,2	429	66,6	424	69,6	49/50	51/50
Kadın Yetişkin	33	3,0	59	4,8	43	6,7	25	4,1	36/63	64/37
Erkek Yetişkin	25	2,3	36	3,0	10	1,6	15	2,5	41/40	59/60
Aile	9	0,8	8	0,7	27	4,2	20	3,3	53/57	47/43
Kalabalık	63	5,7	102	8,4	42	6,5	27	4,4	38/61	62/39
Toplam	1100	100	1219	100	644	100	609	100	47/51	53/49

Tablo 5’te İstanbul Sözleşmesi öncesi ve sonrası kız/erkek çocuk temsili oranlarına bakıldığında; İS sonrası ders kitaplarında, kız çocukların nerdeyse tüm kategorilerdeki temsil oranlarının arttığı görülmektedir. Sözleşme sonrası ders kitaplarında “Tek Başına” kategorisinde kız çocukların temsil oranının arttığı (%49), erkek çocuklarının temsil oranının ise azaldığı (%51) görülmektedir. Ancak yine de iki cinsiyetin temsil oranları karşılaştırıldığında erkek çocukların kız çocuklarına karşılık daha fazla “Tek Başına” gösterilmesi durumuna devam edildiği de görülmektedir. Diğer bir dikkat çeken bulgu ise; İS öncesi ders kitaplarında erkek çocuklar kız çocuklara oranla daha fazla hem kadın hem de erkek yetişkin ile birlikte gösterilirken, İS sonrası ders kitaplarında kız çocuklarının kadın yetişkin ile erkek çocukların ise erkek yetişkin ile daha fazla beraber gösterildiği belirlenmiştir. İS sonrası ders kitaplarındaki bu durumun, toplumsal cinsiyet eşitliğine aykırı olarak kız çocukların bir kadın ile erkek çocuklarının ise bir erkek ile daha fazla zaman geçirme anlayışını yansıtmaları olarak yorumlanabilir.

Tablo 6: İstanbul Sözleşmesi Öncesi ve Sonrası Ders Kitaplarının Görsellerinde Kadın ve Erkek Bireylerin Gösterildiği Kişilerin Frekans ve Yüzdeler Dağılımları

	İS Öncesi				İS Sonrası				Ö/S% Kadın temsili	Ö/S% Erkek temsili
	Kadın		Erkek		Kadın		Erkek			
	f	%	f	%	f	%	f	%		
Tek Başına	55	15,7	173	15,2	104	11,5	254	16,5	24/29	76/71
Çocuk/Çocuklar	68	19,4	101	8,9	85	9,4	36	2,3	40/70	60/30
Kadın Yetişkin	124	35,4	72	6,3	437	48,1	198	12,9	63/69	37/31
Erkek Yetişkin	69	19,7	665	58,6	193	21,3	892	58,0	9/18	91/82
Aile	7	2,0	6	0,5	27	3,0	76	4,9	54/26	46/74
Kalabalık	27	7,7	118	10,4	62	6,8	83	5,4	19/43	81/57
Toplam	350	100	1135	100	908	100	1539	100	24/37	76/63

Tablo 6’da İstanbul Sözleşmesi öncesi ve sonrası kadın/erkek temsili oranları incelendiğinde; sözleşme sonrası ders kitaplarında “Tek Başına” kategorisinde kadınların gösterim oranları artmış erkeklerin temsil oranları azalmış olsa da iki cinsiyetin gösterim oranlarının eşit duruma gelmediği ve temsil oranları arasındaki farkın erkeklerin lehine oldukça fazla olduğu görülmektedir. “Aile” kategorisi incelendiğinde sözleşme öncesi ders kitaplarında kadınların söz konusu kategoride gösterim oranları erkeklerden daha fazla iken sözleşme sonrası ders kitaplarında erkeklerin gösterim oranlarının %46’dan %74’e çıktığı buna nazaran kadınların gösterim oranlarının ise %54’dan %26’ya indiği görülmektedir. Sözleşme öncesi kullanılan ders kitaplarında kadınların aile içerisinde gösterilme oranı erkeklere nazaran daha fazla iken Sözleşme sonrası bu sayının azalması “kadının olması gereken tek yerin aile olarak görülmesi” anlayışının değiştirilmesi açısından olumlu bir durumdur.

3.1.3. Bireylerin Gösterildiği Eylemler

Tablo 7 ve Tablo 8’de İstanbul Sözleşmesi öncesi ve sonrası kullanılan ders kitaplarının görsellerinde yer alan bireylerin gösterildiği eylemlere ait frekans ve yüzdeler dağılımları sunulmuştur.

Tablo 7: İstanbul Sözleşmesi Öncesi ve Sonrası Ders Kitaplarının Görsellerinde Kız ve Erkek Çocukların Gösterildiği Eylemlerin Frekans ve Yüzdeler Dağılımları

	İS Öncesi				İS Sonrası				Ö/S % Kız Çocuk Temsili	Ö/S % Erkek Çocuk Temsili
	Kız Çocuk		Erkek Çocuk		Kız Çocuk		Erkek Çocuk			
	f	%	f	%	f	%	f	%		
Yakın Toplumsal İlişki İçeren Eylem	30	7,2	24	4,9	23	8,3	22	9,8	56/51	44/49
Uzak Toplumsal İlişki İçeren Eylem	22	5,3	33	6,8	39	14,0	22	9,8	40/64	60/36
Öğrenime Yönelik Eylem	127	30,6	160	32,9	69	24,8	35	15,6	44/66	56/34
İşe Yönelik Eylem	22	5,3	22	4,5	17	6,1	9	4,0	50/65	50/35

Kendisine Yönelik Eylem	6	1,4	12	2,5	1	0,4	3	1,3	33/25	67/75
Kendi İlgilerine ve Oyuna Yönelik Eylem	117	28,2	144	29,6	58	20,9	53	23,6	45/52	55/48
Eylemsiz	86	20,7	85	17,5	70	25,2	77	34,2	50/48	50/52
Diğer	5	1,2	7	1,4	1	0,4	4	1,8	41/20	59/80
Toplam	415	100	487	100	278	100	225	100	46/55	54/45

İstanbul Sözleşmesi öncesi ve sonrası kız çocuk/erkek çocuk temsili oranları incelendiğinde; İS sonrası ders kitaplarında “Yakın Toplumsal İlişki İçeren Eylem” kategorisinde kız çocuklarının temsil oranının %56’dan %51’e düştüğü, erkek çocuklarının temsil oranının ise %44’den %49’a çıktığı görülmektedir. “Uzak Toplumsal İlişki İçeren Eylem” kategorisinde ise kız çocuklarının temsil oranının %40’dan %64’e çıktığı, erkek çocuklarının temsil oranının ise %60’dan %36’ya düştüğü tespit edilmiştir. Söz konusu bu değişim; kız çocuklarının daha “samimi”, erkek çocuklarının da daha “mesafeli” olarak görülmesi algısını etkilemesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama adına oldukça olumludur. İS sonrası kullanılan ders kitapları ile İS öncesi kullanılan ders kitapları karşılaştırıldığında kategoriler temelinde kız çocuklarının sayıca üstünlüğünün arttırıldığı da görülmektedir.

Tablo 8: *İstanbul Sözleşmesi Öncesi ve Sonrası Ders Kitaplarının Görsellerinde Kadın ve Erkeklerin Gösterildiği Eylemlerin Frekans ve Yüzdeler Dağılımları*

	İS Öncesi				İS Sonrası				Ö/S % Kadın Temsili	Ö/S % Erkek Temsili
	Kadın		Erkek		Kadın		Erkek			
	f	%	f	%	f	%	f	%		
Çocuğa Yönelik Eylem	21	7,7	22	3,8	22	6,1	12	1,9	49/65	51/35
Yetişkinine Yönelik Eylem	43	15,9	61	10,4	56	15,6	97	15,7	41/37	59/63
Evle İlgili Eylem	13	4,8	2	0,3	20	5,6	3	0,5	87/87	13/13
Kamusal Eylem	106	39,1	345	59,0	138	38,4	261	42,2	24/35	76/65
Kendisine Yönelik	0	0	0	0	8	2,2	10	1,6	0/44	0/56
Kendi İlgilerine Yönelik Eylem	28	10,3	52	8,9	36	10,0	71	11,5	35/34	65/66
Eylemsiz	60	22,1	100	17,1	78	21,7	164	26,5	38/32	62/68
Diğer	0	0	3	0,5	1	0,3	1	0,2	0/50	1/50
Toplam	271	100	585	100	359	100	619	100	32/37	68/63

Tablo 8’de İstanbul Sözleşmesi öncesi ve sonrası kadın ve erkek yetişkinlerin temsili oranları incelendiğinde; sözleşme öncesi kullanılan ders kitaplarında çocukların bakım ve ihtiyacını kapsayan eylem kategorisinde kadın ve erkeklerin temsil oranları sırasıyla %49 ve %51 olarak belirlenmiştir. İS sonrası kullanılan ders kitaplarında ise toplumsal cinsiyet eşitsizliğine uygun bir düzenleme ile kadınların çocuk bakımıyla temsil oranının %65’e çıkarıldığı erkeklerin ise %35’e indirildiği belirlenmiştir. İS öncesi ders kitaplarında ev işlerini kapsayan eylemlerde kadınların sayıca daha fazla olduğu analiz edilirken İS sonrası ders kitaplarında da bu durumun aynı şekilde devam ettiği görülmektedir. Bu durum yenilenen ders kitaplarının görsellerinde, İstanbul Sözleşmesinin amacına ve beklentisine uygun olan

“ev içerisindeki işlerin kadın ve erkek tarafından paylaşılarak yapılması gerektiği” anlayışını yansıtmadığını göstermektedir. Kamu ve iş yaşamındaki eylemleri kapsayan “Kamusal Eylem” kategorisinde de erkeklerin sayısı kadınlara nazaran oldukça fazladır. Kadın ve erkek arasındaki bu eşitsizlik İS öncesi ders kitaplarında olduğu gibi İS sonrası kullanılan ders kitaplarında da aynı durumda devam etmektedir. Her ne kadar söz konusu kategoride kadınların temsil oranı %24’ten %35’e çıkarılıp, erkeklerin temsil oranı ise %76’dan %65’e düşürülse de cinsiyetler arasındaki temsil eşitsizliğinin hâlen devam etmekte olduğu görülmektedir.

3.1.4. Bireylerin Gösterildiği Mekânlar

Tablo 9 ve Tablo 10’da İstanbul Sözleşmesi öncesi ve sonrası kullanılan ders kitaplarının görsellerinde yer alan bireylerin gösterildiği mekânlara ait frekans ve yüzdeler dağılımları sunulmuştur.

Tablo 9: İstanbul Sözleşmesi Öncesi ve Sonrası Ders Kitaplarının Görsellerinde Kız ve Erkek Çocukların Gösterildiği Mekânların Frekans ve Yüzdeler Dağılımları

	İS Öncesi				İS Sonrası				Ö/S % Kız Çocuk Temsili	Ö/S % Erkek Çocuk Temsili
	Kız Çocuk		Erkek Çocuk		Kız Çocuk		Erkek Çocuk			
	f	%	f	%	f	%	f	%		
Ev ve Çevresi	30	6,5	42	8,2	41	13,6	41	13,3	42/50	58/50
Okul ve Okul Çevresi	205	44,1	229	44,6	112	37,2	103	33,4	47/52	53/48
Dış Mekân	128	27,5	132	25,7	73	24,3	78	25,3	49/48	51/52
Kurum ve Kuruluş	38	8,2	46	8,9	17	5,6	20	6,5	45/46	55/54
Belirsiz	64	13,8	65	12,6	58	19,3	66	21,4	50/47	50/53
Toplam	465	100,0	514	100,0	301	100,0	308	100,0	47/49	53/51

Tablo 9’da görüldüğü üzere; İS öncesinde “Ev ve Çevresi” kategorisinde erkek çocukların gösterilme oranı, kız çocuklarından söz konusu kategoride gösterilme oranından daha fazladır. Ancak İS sonrasında ev ve çevresindeki gösterimin her iki cinsiyetin kendi içindeki dağılımında oransal olarak eşitlendiği görülmektedir (%13). Her iki cinsiyetin İS öncesi ve sonrasındaki oransallığına bakıldığında kız çocukların ev ve çevresindeki temsilinin %42’den %50’ye çıktığı buna karşılık erkek çocukların ev ve çevresindeki temsilinin %58’den %50’ye düştüğü görülmektedir. Bu bulgu, İS sonrası ders kitaplarının görsellerinde geleneksel toplumsal cinsiyet anlayışına uygun bir düzenlemenin yapıldığını bu nedenle de sözleşmenin amacına uygun hareket edilmediğini belirtmektedir. “Dış Mekân” kategorisi incelendiğinde kız çocuklarının İS sonrası ders kitaplarında gösterim oranının %49’dan %48’e azaldığı, erkek çocuklarının gösterim oranlarının ise %51’den %52’ye arttığı belirlenmiştir. “Kurum ve Kuruluş” kategorisinde ise İS sonrası ders kitaplarında kız çocuklarının gösterim oranlarının %45’ten %46’ya arttığı, erkek çocuklarının ise %55’ten %54’e azaldığı tespit edilmiştir. “Kurum ve Kuruluş” kategorisinde kız çocuk temsil oranının artması, İS sonrası ders kitaplarında kız çocuklarının bu mekândaki temsillerinin artırıldığını aktarması açısından oldukça olumludur.

Tablo 10: *İstanbul Sözleşmesi öncesi ve sonrası ders kitaplarının görsellerinde kadın ve erkeklerin gösterildiği mekânların frekans ve yüzdelik dağılımları*

	İS Öncesi				İS Sonrası				Ö/S % Kadın Temsili	Ö/S % Erkek Temsili
	Kadın		Erkek		Kadın		Erkek			
	<i>f</i>	%	<i>F</i>	%	<i>f</i>	%	<i>F</i>	%		
Ev ve Çevresi	40	14,1	13	2,1	70	17,2	29	4,5	75/71	25/29
Dış Mekân	93	32,7	311	49,7	118	28,9	254	39,3	23/32	77/68
Kurum ve Kuruluş	105	37,0	217	34,7	148	36,3	203	31,5	33/42	67/58
Belirsiz	46	16,2	85	13,6	72	17,6	160	24,8	35/31	65/69
Toplam	284	100,0	626	100,0	408	100,0	646	100,0	31/39	69/61

Tablo 10’da yer alan İstanbul Sözleşmesi öncesi ve sonrası kadın ve erkek yetişkinlerin temsili oranları incelendiğinde; “Ev ve Ev Çevresi” kategorisinde kadınların temsil oranının %75’ten %71’e düştüğü, erkeklerin ise %25’ten %29’a yükseldiği görülmektedir. “Dış Mekân” kategorisinde ise kadınların temsil oranının %23’ten %32’ye yükseldiği, erkeklerin ise %77’den %68’e düştüğü belirlenmiştir. “Kurum ve Kuruluş” kategorisinde ise kadınların temsil oranının %33’ten %42’ye yükseldiği, erkeklerin ise %67’den %58’e düştüğü görülmektedir. İS öncesi ders kitapları ile karşılaştırıldığında kadınların kategorilerdeki oranlarının arttığı belirlenmiştir. Ancak “Ev ve Ev Çevresi” kategorisi dışında tüm kategorilerde erkeklerin temsil oranlarının daha fazla olduğu, eşit duruma gelmediği görülmektedir. Diğer tüm kategorilerde erkeklerin temsil oranlarının daha fazla olmasına rağmen “Ev ve Ev Çevresi” kategorisinde kadınların temsillerinin çok daha fazla olması İstanbul Sözleşmesinin amacına aykırı bir şekilde geleneksel toplumsal cinsiyet anlayışına uygun hareket edildiğini göstermektedir.

3.1.5. Bireylere Atfedilen Meslekler

Bu kısımda “meslekler, işler ve mesleklerdeki çeşitli kıdem ve pozisyonlar (albay, müdür vs.)” tümüyle meslekler başlığı altında incelenmiştir. Tablo 11’de İstanbul Sözleşmesi öncesi ve sonrası kullanılan ders kitaplarının görsellerinde yer alan kadın ve erkek bireylere atfedilen mesleklere yer verilmiştir.

Tablo 11: *İstanbul Sözleşmesi Öncesi ve Sonrası Ders Kitaplarının Görsellerinde Yer Alan Kadın ve Erkeklerle Atfedilen Meslekler*

İS Öncesi		İS Sonrası	
Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Milletvekili (20)	Doktor (13)	Öğretmen (32)	Bilim İnsanı (45)
Öğretmen (16)	Öğretmen (11)	İşçi (13)	İş İnsanı (17)
Doktor (9)	Cumhurbaşkanı (10)	İş İnsanı (12)	İşçi (14)
Ev Hanımı (6)	Mühendis (9)	Mühendis (10)	Öğretmen (13)
Sanatçı (3)	Sanatçı (9)	Bilim İnsanı (9)	Doktor (12)

Diş Hekimi (2)	Tarım İşçisi (6)	Ev Hanımı (8)	Mühendis (10)
Halk ozanı (2)	Müdür (5)	Milletvekili (8)	Halk Ozanı (8)
Hemşire (2)	Siyasi Lider (5)	Hemşire (5)	Maden İşçisi (8)
	Çiftçi (4)	Tarım İşçisi (4)	Arkeolog (7)
	Hâkim (4)	Doktor (2)	Asker (6)
	Polis (3)	Aşçı (2)	Savcı (4)
	Avukat (2)	Memur (2)	Cumhurbaşkanı (3)
	Maden Çalışanı (2)	Veteriner (2)	Sporcu (3)
			Fırıncı (2)

* Parantez içerisinde bireylerin söz konusu meslekler ile temsil edilme sıklığı belirtilmektedir.

** Çok fazla meslek çeşitliliği olduğundan temsil sayısı 2'den fazla olan meslekler gösterilmiştir.

Tablo 11'de belirtilen ve erkeklere atfedilen pek çok mesleğin kadınlar için gösterilmediği tespit edilmektedir. Bu durumun nedeni erkeklerin kamusal alanda daha çok göz önünde olarak görülmesi ve hatta iş alanına daha fazla yakıştırılmaları ile ilişkilendirilebilir. Bu sebeple de erkeklere ait meslek yelpazesi çok daha geniş olmaktadır. “Öğretmenlik” toplumun geleneksel bakış açısına göre genellikle kadınlara uygun olarak addedilen bir meslek grubu olarak görülmektedir. Ders kitaplarında da söz konusu bu anlayışa uygun hareket edildiği tespit edilmiştir. Zira İS öncesi ders kitaplarında kadınlar 16 kez öğretmenlik mesleği içerisinde gösterilirken erkekler 11 kez bu meslek grubunda gösterilmiştir. Kadınlara ait olarak görülen bir diğer meslek grubu ise “Hemşirelik” mesleğidir. Kadınlar bu meslek içerisinde 2 kez gösterilirken, erkekler ders kitaplarında bu meslek içerisinde gösterilmemektedir. “Doktor” mesleği erkekler için toplamda 13 kez gösterilirken kadınlar ise 9 kez bu meslek içerisinde gösterilmiştir. “Müdür” olarak erkekler 5 kez gösterilirken kadınlar ders kitaplarında bu pozisyon içerisinde dahi gösterilmemiştir. Ek olarak erkeklerin “Mühendis” mesleğinde gösterilme sayısı 9 iken kadınlar sadece 1 kez bu meslek içerisinde gösterilmektedir. Temsil sıklığı 1 olan meslek sayıları incelendiğinde; kadınlar 14 meslek içerisinde gösterilirken erkekler 36 meslek içerisinde gösterilmektedir. Bu durum kadınlara kıyasla erkeklerin hem nicelik hem de çeşitlilik olarak daha fazla meslek içerisinde gösterildiğini aktarmaktadır. İS sonrası kullanılan ders kitapları ile sözleşme öncesi ders kitapları kıyaslandığında kadınların toplam meslek sayılarında bir artış, erkeklerin toplam meslek sayılarında ise bir azalma görülmektedir. Kadınların lehine bir artışın olması olumlu ve istenilen bir durum olarak tespit edilse de eşitliğin sağlanamadığı ve yine erkeklere ait toplam meslek sayısının fazla olduğu görülmektedir.

İS öncesi kullanılan ders kitaplarına nazaran kadınların çok daha fazla meslek grubu çeşitleri içerisinde temsil edildiği görülmektedir: Hâkim, Veteriner, Başbakan, İş İnsanı, Müdür, Belediye Başkanı, Muhtar vb. gibi. Bu durum İstanbul Sözleşmesinin sağladığı eşitliğin ders kitaplarındaki tezahürü olarak görülebilmektedir. Ancak yine de geleneksel toplumsal cinsiyet bakış açısını yansıtan durumların halen geçerliğini koruduğu belirlenmiştir. Zira kadınlarla daha çok bütünleştirilen “Öğretmen” meslek grubunun toplam sayılarına baktığımızda kadınların gösterilme sayısı 32 iken erkeklerin 13 gösterilme sayısına sahip olduğu görülmektedir. “Doktor” mesleğinde gösterilen erkek sayısı 12 iken aynı meslek grubunda gösterilen kadın sayısı yalnızca 2'dir. Bu gibi durumlar ders kitaplarında halen “cinsiyete uygun meslek” anlayışının devam ettiğini ve erkeklerin daha prestijli mesleklere sahip olduğu veya olması gerektiği algısını desteklediğini ortaya koymaktadır. Temsil sıklığı 1 olan meslek sayılarına bakıldığında; kadınların 21 meslek grubu içerisinde erkeklerin ise 39 meslek

grubu içerisinde gösterildiği belirlenmiştir. İS öncesi ders kitaplarında olduğu gibi İS sonrası ders kitaplarında erkekler hem nicelik olarak hem de çeşitlilik olarak kadınlardan çok daha fazla meslek içerisinde gösterilmiştir.

3.2. Metinlerin İncelenmesinden Elde Edilen Bulgular

3.2.1. Bireylerin Betimlendiği Mekânlar

Tablo 12’de İstanbul Sözleşmesi öncesi ve sonrası ders kitaplarının metinlerinde kız ve erkek çocuklarının betimlendiği mekânlar ve bu mekânların frekans ve yüzdeler oranları verilmiştir.

Tablo 12: İstanbul Sözleşmesi Öncesi ve Sonrası Ders Kitaplarının Metinlerinde Kız ve Erkek Çocukların Betimlendiği Mekânların Frekans ve Yüzdeler Dağılımları

	İS Öncesi				İS Sonrası				Ö/S % Kız Çocuk Temsili	Ö/S % Erkek Çocuk Temsili
	Kız Çocuk		Erkek Çocuk		Kız Çocuk		Erkek Çocuk			
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%		
Ev ve Çevresi	8	11,1	12	13,5	18	15,0	13	12,3	40/58	60/42
Okul ve Okul Çevresi	37	51,4	39	43,8	47	39,2	41	38,7	49/53	51/47
Dış Mekân	8	11,1	13	14,6	15	12,5	22	20,8	38/41	62/59
Kurum ve Kuruluş	4	5,6	9	10,1	8	6,7	11	10,4	31/42	69/58
Belirsiz	15	20,8	16	18,0	32	26,7	19	17,9	48/63	52/37
Toplam	72	100,0	89	100,0	120	100,0	89	100,0	45/57	55/43

Tablo 12’de görüldüğü üzere; “Ev ve Ev Çevresi” kategorisinde kız çocukların gösterilme oranı %40’tan %58’e yükselirken erkek çocukların %60 olan temsil oranları %42’ye düşmüştür. “Okul ve Okul Çevresi” kategorisindeki temsil oranları ise kız çocukları için %49’dan %53’e yükselirken erkek çocukları için bu oran %51’den %47’ye düşmüştür. Ek olarak “Kurum ve Kuruluş” kategorisinde de kız çocukların temsil oranları %31’den %42’ye yükselirken erkek çocukların temsil oranı %69’dan %58’e düşmüştür. Tüm bu bulgular neticesinde toplam sayı ve orandaki kız çocuklarının artışının kategorilere yansıdığı ve kız çocukların temsillerin arttığı görülmektedir. Ancak İS sonrası ders kitaplarında “Dış Mekân” ve “Kurum ve Kuruluş” kategorilerinde kız ve erkek çocuklar için eşitliğin sağlanamadığı her ne kadar kız çocuklarının temsili artmış olsa da erkek çocukların gerisinde kaldığı görülmektedir.

Tablo 13: İstanbul Sözleşmesi Öncesi ve Sonrası Ders Kitaplarının Metinlerinde Kadın ve Erkeklerin Betimlendiği Mekânların Frekans ve Yüzdeler Dağılımları

	İS Öncesi				İS Sonrası				Ö/S % Kadın Temsili	Ö/S % Erkek Temsili
	Kadın		Erkek		Kadın		Erkek			
	f	%	f	%	f	%	f	%		
Ev ve Çevresi	18	36,7	11	12,9	23	27,4	17	11,5	62/58	38/42
Dış Mekân	14	28,6	38	44,7	18	21,4	46	31,1	27/28	73/72
Kurum ve Kuruluş	13	26,5	27	31,8	22	26,2	42	28,4	33/34	67/66
Belirsiz	4	8,2	9	10,6	21	25,0	43	29,1	31/33	69/67
Toplam	49	100,0	85	100,0	84	100,0	148	100,0	37/36	63/64

Tablo 13'te İstanbul Sözleşmesi öncesi ve sonrası kadın ve erkek yetişkinlerin temsili oranları incelendiğinde; kadınların ev içerisinde temsil edilme oranı %62'den %58'e düşerken erkeklerin söz konusu alanda temsil edilme oranı %38'den %42'ye yükseldiği görülmektedir. Ancak yine de İS sonrası ders kitaplarının metinleri içerisinde kadınların erkeklere oranla daha fazla "Ev ve Ev Çevresi" içerisinde betimlendiği görülmektedir. Diğer kategoriler incelendiğinde de İS sonrası ders kitaplarındaki temsillerin artması ya da azalması bakımından anlamlı değişikliklerin yapılmadığı, "Dış Mekân" ve "Kurum ve Kuruluş" kategorilerinde, erkeklerin kadınlardan çok daha fazla temsil edildiği kendilerine ait oranların arasındaki yüksek fark ile anlaşılmaktadır. Her ne kadar Sözleşme öncesi ders kitaplarıyla karşılaştırıldığında kadınların bu mekânlarda gösterim sıklığı artmış olsa da erkekler ile eşit düzeye gelmediği bu sebeple de eşitliğin sağlanamadığı ve kendisinin yine ev içerisine hapsedildiği görülmektedir.

3.2.2. Bireylere Atfedilen Meslekler

Bu kısımda "meslekler, işler ve mesleklerdeki çeşitli kıdem ve pozisyonlar (albay, müdür vs.)" tümüyle meslekler başlığı altında incelenmiştir. Tablo 14'te İstanbul Sözleşmesi öncesi ve sonrası ders kitaplarının metinlerinde yer alan kadın ve erkeklere atfedilen meslekler sunulmuştur.

Tablo 14. İstanbul Sözleşmesi Öncesi ve Sonrası Ders Kitaplarının Metinlerinde Yer Alan Kadın ve Erkeklere Atfedilen Meslekler

İS Öncesi		İS Sonrası	
Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Öğretmen (7)	İş İnsanı (7)	Bilim İnsanı (8)	Bilim İnsanı (42)
Kuaför (3)	İşçi (7)	Öğretmen (5)	Öğretmen (11)
Girişimci (3)	Öğretmen (6)	Sporcu (4)	Sanatçı (7)
İşçi (2)	Mühendis (5)	Doktor (2)	Doktor (6)
Doktor (2)	Doktor (4)	Memur (2)	Cumhurbaşkanı (5)
Ev Hanımı (2)	Müdür (3)	Muhabir (2)	Mucit (5)
	Bilim İnsanı (2)	Muhtar (2)	Esnaf (4)
	Gazeteci (2)		Profesör (3)

*Parantez içerisinde bireylerin söz konusu meslekler ile temsil edilme sıklığı belirtilmektedir.

** Çok fazla meslek çeşitliliği olduğundan temsil sayısı 2'den fazla olan meslekler gösterilmiştir.

İS öncesi kullanılan ders kitaplarının metinlerinde aynı ders kitapların görsellerinde de olduğu gibi kadınlara daha sınırlı bir meslek çeşitliliği sunulurken erkekler daha fazla alternatif içeren meslekler ile temsil edilmektedir. “Öğretmenlik” ve “Hemşirelik” gibi meslekler genellikle kadınlarla bağdaştırılan ve daha çok onların tercih etmesi gerektiği düşünülen mesleklerdir. Tablo 14 incelendiğinde bu yargıyı destekleyen bir durumun olduğu görülmektedir. Zira hem verilen meslekler içerisinde kadınların daha çok “Öğretmenlik” mesleğine sahip olduğu hem de sayıca erkeklerden daha fazla olduğu görülmektedir.

İS öncesi kullanılan ders kitaplarının metinlerinde “Doktor” olarak gösterilen erkek sayısı 4, “İş İnsanı” olarak gösterilen erkek sayısı 7 iken kadınların bu meslekler ile temsil edilme sayıları sırasıyla 2 ve 1'dir. Erkeklerin “Mühendis” olarak temsil edilme sayıları 5, kadınların bu alanda temsil edilme sayısı ise sadece 1'dir. Ek olarak erkekler metinler içerisinde “Avukat” ve “Bilim İnsanı” meslekleri ile sergilenirken kadınların bu meslekler ile temsil edilmemeleri tamamıyla cinsiyetler arasındaki eşitsizliği betimlemektedir. Temsil sıklığı 1 olan meslek sayıları incelendiğinde; kadınlar 10 meslek içerisinde gösterilirken erkekler 21 meslek içerisinde gösterilmektedir. Bu durum kadınlara kıyasla erkeklerin hem nicelik hem de çeşitlilik olarak daha fazla meslek içerisinde gösterildiğini aktarmaktadır.

İS sonrası kullanılan ders kitaplarının metinlerinde ise kadınlar 34 farklı meslek içerisinde temsil edilirken erkekler 44 farklı meslek içerisinde temsil edilmektedir. İS öncesi ders kitapları ile karşılaştırıldığında her iki cinsiyetin meslek yelpazesinin genişlediği ve çok daha fazla meslek içerisinde gösterildikleri görülmektedir. Sözleşme öncesi ders kitaplarında çok daha az ve sınırlı bir meslek çeşitliliğine sahip olan kadınlar için bu durum olumlu olarak değerlendirilebilir ancak yine de toplam sayıya bakıldığında cinsiyetler arası eşitsizliğin olduğu açıkça görülmektedir.

Erkeklerin “Bilim İnsanı” meslek grubunda temsil edilme sayısı 42 ve “Doktor” meslek grubunda temsil edilme sayısı 6 iken kadınların metinler içerisinde bu meslekler ile gösterilme sayıları sırasıyla 8 ve 2'dir. Ek olarak metinler içerisinde “İş İnsanı” olarak temsil edilen erkek sayısı 6 iken kadınlar bu meslek grubunda temsil dahi edilmemişlerdir. “Öğretmenlik” mesleğinde temsil edilen kadın sayısı 5, erkeklerin sayısı 11 olarak tespit edilmiştir. Çalışmanın pek çok kısmında da bahsedildiği üzere aile içerisindeki sorumluluklarını engelleyici bir durum yaratmadığı için kadınlara çok daha uygun olarak düşünülen “öğretmenlik” mesleğinin bu cinsiyet için temsil sayısının azaltılması ve çok daha farklı meslekler (Bilim İnsanı, Hâkim, Savcı, Müdür, Başbakan vb.) ile temsil edilmeleri oldukça pozitif bir durum olarak görülmektedir. Temsil sıklığı 1 olan meslek sayıları incelendiğinde; kadınlar 26 meslek içerisinde gösterilirken erkekler 33 meslek içerisinde gösterilmektedir. Bu durum kadınlara kıyasla erkeklerin hem nicelik hem de çeşitlilik olarak daha fazla meslek içerisinde gösterildiğini aktarmaktadır.

3.2.3. Bireylerin Karakter Konumları

Tablo 15'te İstanbul Sözleşmesi öncesi ve sonrası kullanılan ders kitaplarının metinlerinde yer alan kız ve erkek çocukların ile cinsiyeti belirlenemeyen çocukların karakter konumlarının frekans ve yüzdelik oranları verilmiştir.

Tablo 15: İstanbul Sözleşmesi Öncesi ve Sonrası Ders Kitaplarının Metinlerinde Kız, Erkek ve Cinsiyeti Belirlenemeyen Çocukların ve Karakter Konularının Frekans ve Yüzdeler Dağılımları

	İS Öncesi						İS Sonrası						Ö/S % Kız Çocuk Temsili	Ö/S % Erkek Çocuk Temsili	Ö/S % Belirsiz Çocuk Temsili
	Kız Çocuk		Erkek Çocuk		Belirsiz		Kız Çocuk		Erkek Çocuk		Belirsiz				
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%			
Ana Karakter	77	96,3	110	90,9	19	95,0	86	85,1	95/85	82,1	17	85,0	41/52	59/48	95/85
Yan Karakter	3	3,8	11	9,1	1	5,0	15	14,9	5/15	17,9	3	15,0	21/47	79/53	5/15
Toplam	80	100	121	100	20	100	101	100	1/1	100	20	100	40/52	60/48	1/1

İstanbul Sözleşmesi öncesi ve İstanbul Sözleşmesi sonrası ders kitapları karşılaştırıldığında kız çocuklarının ana karakter olarak temsillerinin %41'den %52'ye yükseldiği, erkek çocukların ise %59'dan %48'e düştüğü tespit edilmiştir. Yan karakter incelendiğinde ise kız çocukların temsillerinin %21'den %47'ye yükseldiği, erkek çocukların ise %79'dan %53'e düştüğü belirlenmiştir. Kız çocukların her iki kategoride de temsil oranlarının İS sonrası ders kitaplarında yükseldiği belirlenmiştir ki bu durum oldukça olumludur. Hatta İS sonrası ders kitaplarının metinlerinde “Ana Karakter” kategorisinde kız çocuklarının temsil oranının erkek çocuklardan daha fazla olduğu görülmektedir. “Yan Karakter” kategorisinde ise zıt bir durumun yaşandığı erkek çocukların temsillerinin kız çocuklarından daha fazla olduğu görülmektedir.

İstanbul Sözleşmesi sonrası kullanılan ders kitaplarında yer alan metinlerde toplam 20 birey cinsiyetsiz olarak kurgulanmıştır. Bu bireylerden 17'si (%85,0) ana karakter, 3'ü (%15,0) ise yan karakter olarak temsil edilmiştir. İS öncesi ders kitaplarının metinlerinde belirsiz çocukların “ana karakter” olarak temsil edilme oranı %95 iken İS sonrası ders kitaplarının metinlerinde bu oran %85'e inmiştir. “Yan karakter” olarak kurgulanan belirsiz çocuk temsil oranı da %5'ten %15'e çıkmıştır.

İS öncesi ders kitaplarında “Ana Karakter” olarak kurgulanan kadın oranı %20 iken İS sonrası ders kitaplarında %27'ye yükselirken erkekler için bu oran %80'den %73'e düşmüştür. “Yan Karakter” olarak kurgulanan oran ise kadınlar için %39'dan %61'e yükselirken erkekler için bu oran %61'den %39'a düşmüştür. İS sonrası kullanılan ders kitaplarının metinlerinde kadınların sayılarının ve oranlarının artması olumlu olarak değerlendirilirken halen “Ana Karakter” kategorisinde ve toplam oranda var olan eşitsizlik olumsuz olarak görülmektedir. İstanbul Sözleşmesi sonrası kullanılan ders kitaplarında halen bu eşitliğin sağlanamaması, kitapların bu eşitliğe uygun bir şekilde düzenlenmemesi ataerki toplumsal cinsiyet yapısının aynı şekilde devam ettiğini göstermektedir.

Tablo 16: *İstanbul Sözleşmesi Öncesi ve Sonrası Ders Kitaplarının Metinlerinde Kadın, Erkek ve Cinsiyeti Belirlenemeyen Yetişkinlerin Karakter Konumlarına Dair Frekans ve Yüzdeler Dağılımları*

	İS Öncesi						İS Sonrası						Ö/S % Kadın	Ö/S % Erkek	Ö/S % Belirsiz
	Kadın		Erkek		Belirsiz		Kadın		Erkek		Belirsiz				
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%			
Ana Karakter	26	56,5	107	77,5	19	59,4	48	60,8	128	73,6	43	75,4	20/27	80/73	59/75
Yan Karakter	20	43,5	31	22,5	13	40,6	31	39,2	46	26,4	14	24,6	39/61	61/39	41/25
Toplam	46	100,0	138	100,0	32	100,0	79	100,0	174	100,0	57	100,0	25/31	75/69	1/1

İstanbul Sözleşmesi sonrası kullanılan ders kitaplarında yer alan metinlerde cinsiyeti belirlenemeyen toplamda 57 birey kullanılmıştır. Bu bireylerden 43'ü (%75,4) ana karakter olarak, 14'ü (%24,6) ise yan karakter olarak kurgulanmıştır. Sözleşme öncesi ders kitapları ile karşılaştırıldığında cinsiyetsiz olarak kurgulanan toplam birey sayısının arttığı görülmektedir. “Ana Karakter” olarak kurgulanan belirsiz yetişkin temsilinin %59’dan %75’e yükseldiği, “Yan Karakter” olarak kurgulanan belirsiz yetişkin temsilinin ise %41’den %25’e düştüğü görülmektedir. Ana karakter temsil oranındaki bu yükseliş olumlu olarak değerlendirilmektedir. Keza bu durum ders kitaplarının, toplum tarafından oluşturulan klişeleşmiş toplumsal cinsiyet anlayışının çocuklar tarafından daha fazla pekiştirilmesini engelleyebilmesi açısından oldukça olumludur. Zira metinlerde her iki cinsiyet içinde belirli rol ve sorumluluklar sunulmakta çocuklar da çok kolay bir şekilde cinsiyetlere atfedilen bu rolleri öğrenebilmektedir. Cinsiyetsiz olarak kurgulanan bireylerin metinler içerisinde daha fazla kullanılması çocukların ataerkil toplumsal cinsiyet anlayışını kazanmasını engelleyebilmektedir.

3.2.4. Cinsiyetçi İfadeler

Tablo 17: *İstanbul Sözleşmesi Öncesi Ders Kitaplarının Metinlerinde Yer Alan Cinsiyetçi İfadeler*

Kitap	İfadeler
İlköğretim Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı 2011/Millî Eğitim Yayınları	<ul style="list-style-type: none"> • İş Adamı (3) * • İnsanoğlu (1) • Devlet Adamı (1)
İlköğretim Sosyal Bilgiler 7 Ders Kitabı 2011/Evren Yayıncılık	<ul style="list-style-type: none"> • İnsanoğlu (2) • Bilim Adamı (1) • Din Adamı (1)
İlköğretim Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı 2012/Pasifik Yayıncılık	<ul style="list-style-type: none"> • İş Adamı (1)
İlköğretim Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı 2012/Altın Kitaplar	<ul style="list-style-type: none"> • Bilim Adamı (4) • Devlet Adamı (3) • İnsanoğlu (2) • İş Adamı (2) • İlim Adamı (1) • Fikir Adamları (1) • Siyaset Adamlığı (1)
İlköğretim Sosyal Bilgiler 7 Ders Kitabı 2012/Anıttepe Yayıncılık	<ul style="list-style-type: none"> • İnsanoğlu (4) • Bilim Adamı (4)
İlköğretim Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı 2013/Tuna Matbaacılık	<ul style="list-style-type: none"> • İnsanoğlu (1) • Kız İsteme (1)

* Parantez içerisinde ifadelerin kitap içerisinde kullanım sıklığı belirtilmektedir.

Tablo 17 incelendiğinde; İS öncesi kullanılan toplam 9 ders kitabının 6'sında cinsiyetçi ve eril ifadelerin fazla sayıda kullanıldığı belirlenmiştir.

Tablo 18: İstanbul Sözleşmesi Sonrası Ders Kitaplarının Metinlerinde Yer Alan Cinsiyetçi İfadeler

Kitap	İfadeler
İlköğretim Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı 2016/Berkay Yayıncılık	• Kız İsteme (1) *
İlköğretim Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı 2016/Evren Yayıncılık	• İş Adamları (1) • İnsanoğlu (1)
İlköğretim Sosyal Bilgiler 7 Ders Kitabı 2016/ Millî Eğitim Yayınları	• Din Adamı (13) • İnsanoğlu (1)
İlköğretim Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı 2017/ Millî Eğitim Yayınları	• Kız İsteme (1)
İlköğretim Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı 2019/ Millî Eğitim Yayınları	• Kız İsteme (1)

* Parantez içerisinde ifadelerin kitap içerisinde kullanım sıklığı belirtilmektedir.

Tablo 18'e bakıldığında İS sonrası kullanılan 11 ders kitabının 5'inde ders cinsiyetçi ifadeler rastlandığı görülmektedir. İS öncesi ve sonrası kitapların karşılaştırılması yapıldığında; İS sonrası kullanılan cinsiyetçi ifadelerin önemli ölçüde azaldığı görülmektedir.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine İlişkin Metin Örnekleri

Bu bölümde İS öncesi ve İS sonrası ders kitaplarında yer alan metinlerde toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin olumlu ve olumsuz örnekler sunulmuştur. İS öncesi kullanılan ve araştırmada incelenen ders kitaplarındaki metinlerin tümünde toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili örnek sayısının toplamda 4 olduğu, olumlu ve olumsuz örnek sayılarının birbirine eşit (2) olduğu görülmektedir. İS sonrası kullanılan ders kitaplarındaki metinlerde ise bu örneklerin toplamda 13 olduğu, olumlu ve olumsuz örnek sayısının ise birbirine eşit olduğu (7) tespit edilmiştir.

2013 tarihli ve basımı Tuna Matbaacılık'a ait olan İlköğretim 5 Ders Kitabında yer alan ve bir kız çocuğu tarafından aktarılan metindeki ifade şöyledir: *"Annem ve babam çalıştıkları için akşam eve yorgun gelirler. Bu nedenle yemeği birlikte yaparlar. Ben de tabak, çatal ve kaşıkları yemek masasına taşıyıp sofrayı kurarak onlara yardım ederim...Ev işlerinde anne ve babama yardımcı olmanın yanı sıra kişisel sorumluluklarımı da yerine getiririm."*

2013 tarihli ve basımı Tuna Matbaacılık'a ait olan İlköğretim 6 Ders Kitabında yer alan ve Çok Amaçlı Toplum Merkezi (ÇATOM)'ne katılan kadın bir bireyin aktardığı sözler şöyledir: *"Ben, 22 yaşındayım. İlkokulu bitirdikten sonra ailem beni okula göndermedi...Mahallemizde ÇATOM'un açılmasıyla birlikte hayatımda her şey değişti. Ailemi ikna ederek bu merkezde açılan kuaförlük ve güzellik uzmanlığı kursuna katıldım...İki yıl boyunca burada açılan kuaförlük kursunda öğretmenlik yaptım. Daha sonra bankası kredisi alarak kendi kuaför salonumu açtım. Artık para kazanıyorum ve kimseye muhtaç değilim. Bu çok güzel bir duygu..."*

Yukarıda verilen örneklerin ikisi de toplumsal cinsiyet eşitliğine dair olumlu örneklerdir. Zira ilkinde ev işlerinin anne ve baba arasında paylaşıldığı, evle ilgili işlerin "kadın görevi" olarak yansıtılmadığı aksine yemek yapmak ve ev işlerinin kadın ve erkek arasında paylaşılması gerektiği anlayışı yansıtılmaktadır. İkinci olumlu örnekte ise öncesinde okula gönderilmeyen ancak kendi azmi ile

bir meslek sahibi olan ve sonunda kendi mesleğinde yükselen bir kadın imajının vurgulanması, kadının değerini ve iş hayatındaki varlığını aktarması açısından önem arz etmektedir.

2012 tarihli ve basımı Pasifik Yayıncılık'a ait olan İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitabında bir kız çocuğu tarafından aktarılan sözler şöyledir: *"Ablam, bu yıl Ankara'ya doktor olarak atandı. Bu nedenle ailem Ankara'ya yerleşmeyi uygun gördü...Annem, evi yerleştirirken babam da eve su, elektrik ve doğal gaz bağlatma işlemleri ile uğraştı. Bir taraftan da ilçe nüfus müdürlüğüne başvurarak yeni adresimizi bildirdi..."*

2013 tarihli ve basımı Tuna Matbaacılık'a ait olan İlköğretim 6 Ders Kitabında yer alan ve Çok Amaçlı Toplum Merkezi (ÇATOM)'ne katılan kadın bir bireyin aktardığı sözler şöyledir: *"Ben, 43 yaşındayım. 5 çocuğum var. ÇATOM diye bir yer olduğumu duydum ve buraya gelmeye başladım...ÇATOM'da okuma yazma öğrendim, öğrenci belgemi aldım...Biçki dikiş kursuna gidiyorum, çocuklarıma kıyafetler dikiyorum. Ev ekonomisi dersine katılıyorum, daha güzel pastalar, yemekler ve tatlılar yapıyorum..."*

Yukarıda verilen örneklerin ikisinde de toplumsal cinsiyet eşitliğine dair olumsuz ifadeler yer almaktadır. Ancak ilk örnekte bir kadının doktor mesleği içerisinde betimlenmesi, kadınların iş hayatına dahil edildiğini aktarması açısından önem arz etmektedir. Ancak örneğin devamında, bir taşınma işlemi sürecinde kadını ev ile kısıtlayan buna karşın erkeği evin dışında konumlandıran bir anlayışa rastlanmaktadır. Kadın ev içerisindeki işlerle, ev düzeni ile ilgilenirken erkeğin ev dışında yer alan ve daha "önemli" görülen işlerde yer alması, kurumlara giden kişinin erkek olarak betimlenmesi bireylere atfedilen basmakalıp rolleri olumsuz anlamda pekiştirmektedir. İkinci örnekte ise her ne kadar kadın bireyin kendini geliştirmesinden mutluluk duyduğu bizzat şahsı tarafından aktarılsa da ve kişinin belli bir üretkenliğe sevk edildiği belirtilse de bu üretimin yine de ev ile sınırlı kaldığı görülmektedir. Dahası bu gelişimin sadece el işi ve mutfak becerileri yönünde olması hasılı kadının yine kendine ait olarak görülen faaliyetler ile kendini geliştirmesi oldukça klişe görülmektedir.

2016 tarihli ve basımı Berkay Yayıncılık'a ait olan İlköğretim Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabında yer alan ve bir kız çocuğu tarafından aktarılan metnin bir kısmındaki ifade şöyledir: *"Ailemizde iş bölümü ve dayanışma vardır. Herkes üzerine düşen sorumluluğu yerine getirir. Annem ve babam yemek hazırlamakla uğraşırken ben de kardeşimle birlikte sofrayı kurarım...Bunun yanında da temizlik işlerinde de anne ve babama yardımcı olurum..."* Aynı ders kitabının diğer bir sayfasında yer alan bir parçada ise: *"...Annem bulaşık makinesine kirli tabakları dizerken babam çamaşır makinesine giysileri koyuyor..."* ifadesi yer almaktadır.

2017 tarihli ve basımı MEB'e ait olan İlköğretim Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabında yer alan bir metin parçasında şu biçimde bir ifadeye rastlanmıştır: *"Arda hafta sonu kahvaltısı hazırlayan anne ve babasına yardım ediyordu..."*

2019 tarihli ve basımı MEB'e ait olan İlköğretim 6 Ders Kitabında yer alan ve bir erkek birey tarafından aktarılan bir ifade şöyledir: *"Bir baba olarak çocuğumun, annesi ile beni eşit görmesini istiyorum. Evde yapılması gereken işlerde iş bölümü yapılması gerektiğini düşünüyorum. Ben de bu iş bölümünde üzerime düşen görevi yapıp ev işlerine yardımcı oluyorum..."*

Yukarıda verilen ifade ve cümlelerde toplumsal cinsiyet eşitliğine dair olumlu örnekler rastlanmaktadır. Ev içerisindeki iş bölümüne ilişkin kadın ve erkeklerin eşit düzeyde sorumlu olduklarına yönelik bir vurgunun yapıldığı görülmektedir.

2018 tarihli ve basımı MEB'e ait olan İlköğretim Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabında bir kız çocuğunun hayatının anlatıldığı metin parçasındaki bir kısım şöyledir: *"Ayşe'nin annesi Hatice Hanım, kuaför dükkânı işletmektedir. Hatice Hanım'ın hayattaki en büyük destekçisi ailesidir. Ahmet Bey, Hatice Hanım'ı kuaförlük eğitimi alması için ikna etmiş ve onun iş hayatına atılmasını desteklemiştir..."*

Yukarıda verilen örnekte, kadın bireyin bir meslek sahibi olduğu ve eş rolünde bulunan erkek bireyin ise bu duruma destekçi çıktığı görülmektedir. Toplumda var olan "kadın çalışmaz" algısını aktarmaması açısından olumlu olarak görülmektedir. Ancak burada kullanılan "ikna etmek" ifadesi, okuyucunun kadının çalışmayı istememesi gibi bir çıkarımda bulunmasına sebebiyet verebilir. Bu durumda bireylerin, kadına yönelik algılarının olumsuz olmasına, kadının ev içerisinde daha "mutlu" olduğu düşüncesini barındırmalarına neden olabilir. Bu sebeple metinlerde kullanılan ifadelerin daha açık ve net olmasına dikkat edilmelidir.

2018 tarihli ve basımı MEB'e ait olan İlköğretim Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabında baba ve çocuk arasında karşılıklı konuşma metninin bir parçasındaki ifadeler şöyledir: *"- Baba, etrafındaki birine karşı ön yargılı davrandın mı?- Evet kızım, aslına bakarsan ön yargıyla yaklaştığım birçok kişi oldu ama bu konuda en büyük haksızlığı Melek Teyze'ne karşı yaptığımı söyleyebilirim. -Baba, Melek Teyze şirketinizin müdürü değil mi? Aranız çok iyi diye biliyorum. - Evet kızım, aramız çok iyi ancak başlarda pek öyle olduğunu söyleyemem. Bundan iki sene önceydi. Çok sevdiğimiz ve ailece görüştüğümüz müdürümüz Murat Bey başka bir şubede görevlendirildi. Yerine de kadın bir müdür geleceği söylendi. Bir yandan Murat Bey'in gitmesine bir yandan da kadın bir müdürün gelecek olmasına üzülüyordum. Çünkü kadınların iş yaşamında başarılı olamayacağına hatta idarecilik yapamayacaklarına inanıyordum. ...O kadar sıcakkanlı ve mütevazıydı ki tüm ön yargılarım için çok suçlu hissettim. Onu tanıdıkça daha da pişman oldum. Çok tertipli, azimli ve çalışkandı..."*

2019 tarihli ve basımı MEB'e ait olan İlköğretim Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabında "Ayrımcılık, Ön Yargı, Kalıp Yargı vs." gibi kavramların anlatıldığı bölüm metninde şu ifadeler kullanılmıştır: *"...Cinsiyet ayrımcılığı ile ilgili kalıp yargılara kızlar futbol oynamaz, erkekler yemek pişirmez vb. yargılar örnek olarak verilebilir. Oysaki cinsiyet özelliklerimiz bunları yapmamıza engel değildir."*

Yukarıdaki verilen iki örnekte ön yargı ve kalıp yargılara yönelik eleştirel bir yaklaşım sergilenmektedir. Dahası bu kavramları kadın-erkek eşitliği ekseninde örneklendiriyor olması da oldukça olumlu olarak görülmektedir.

2016 tarihli ve basımı Berkay Yayıncılık'a ait olan İlköğretim Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabında yer alan ve bir erkek çocuğunun ağzından aktarılan ifade şöyledir: *"... Annem...Geçen yıl çalışma süresini tamamlayıp emekli oldu. Artık bize daha fazla zaman ayırıyor."* Sözü geçen cümle her ne kadar kadınların ev hanımı olmaları dışında çalışma yaşamına katıldıklarını belli etse de sanki kadının işte çalıştığı süre zarfında çocuklarıyla yeterince ilgilenmediği diğer bir ifade ile herhangi bir işte çalışmanın kadının anneliğini yapmasına engel olduğu fikrini barındırmaktadır. Aynı metinde babanın da bir işte çalıştığı söz edilmekte ancak aynı ifadeler bir erkek için kullanılmamaktadır. Bu sebeple sadece kadının en asli görevinin ebeveyn olarak görülmesi ve kendisinin yalnızca anneliği ile yüceltilmesi oldukça ayrımcı ve kadının bireysel değerini hafifleten bir durumdur.

2016 tarihli ve basımı Berkay Yayıncılık'a ait olan İlköğretim Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabında yer alan ve bir erkek ağzından aktarılan ifade şöyledir: *"Baba olmak çok farklı bir duygu. Çocuklarım olduktan sonra hayatım çok değişti. Ailede eş rolüme baba rolü de eklendi. Bunun getirdiği bazı zorluklar var. Ama kızımın ya da oğlumun "baba" demesi bana her şeyi unutturuyor..."* Aynı ders kitabındaki bir kadının ağzından aktarılan ifade ise şöyledir: *"Eşimle evlendikten sonra biz de bir aile olduk. Birlikte"*

çalışarak ailemizin istek ve ihtiyaçlarını karşılıyoruz. Anne olduktan sonra dünyalar benim oldu. Artık beni evde bekleyen iki çocuğum var...”

Yukarıda yer alan örnekte ise kadın ve erkek bireylerin anne ya da baba olmalarına yönelik duygularını aktardıkları görülmektedir. Erkek birey “baba” olmanın zorlayıcı olduğunu düşünürken, kadın birey “anne” olmanın kutsal ve mutluluk verici olduğunu aktarmaktadır. İki cinsiyet arasında yansıtılan bu fark anneliğe ve babalığa yüklenen ve eşit olmayan duyguları aktarması açısından önem arz etmektedir.

2016 tarihli ve basımı Berkay Yayıncılık’a ait olan İlköğretim Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabında bir kız çocuğu tarafından aktarılan metnin bir kısmı şu biçimde verilmektedir: “...Biraz sonra elektrik geldiğinde ben odamdaki bilgisayarın başına geçtim, kardeşim kitap okuyacağını söyleyerek odasına gitti. Dedemgil kalktıktan sonra annem televizyonu açtı, babam çalışmasını göndermek için dizüstü bilgisayarla çalışmaya başladı...”

2018 tarihli ve basımı MEB’e ait İlköğretim Sosyal Bilgiler 7 Ders Kitabında verilen bir metnin bir parçası şöyledir: “...Kahvaltı vakti gelince mutfağa geçtim. Annem sabah haberlerini dinliyor, babam iş yerine gitmek için hazırlanmış bir şekilde gazetesini okuyordu...”

2019 tarihli ve basımı MEB’e ait olan İlköğretim Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabında şu şekilde bir ifade vardır: “...Okuldan eve okul servisiyle dönen Mustafa, arkadaşlarıyla dışarıda oyun oynamak için annesinden izin istedi. Ona izin veren annesi gelirken ekmek almasını söyledi...”

Yukarıdaki örneklerin tümünde örtük anlamda kadın bireyin bir işte çalışmadığı ya da herhangi bir meslek sahibi olmadığı anlayışını yansıtmaktadır. Baba figürünün işe gitmek için hazırlanması ya da mesleki faaliyetleri bulunmasına karşın kadın figürünün ev içerisinde olması, televizyon izlemesi vs. onun daha çok “boş zaman” faaliyetlerinde bulunduğu algısını taşımaktadır.

2018 tarihli ve basımı MEB’e ait olan İlköğretim Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabında anne ve kız arasında geçen diyalogun bir kısmı şöyledir: “...Soğuk bir kış günüydü ve babam iş için şehir dışındaydı. Sen çok hastalandın ve ben ne yapacağımı bilemiyordum. O kadar çok ağlıyordun ki sesin tüm apartmanda duyuluyordu. Halime Teyzen zilimizi çaldı ve bir sorun olup olmadığını sordu. Ben cevap bile verememiştim. Kadıncağzı seni görünce hemen kocasına haber verdi. Seni hastaneye götürdük...”

Yukarıda verilen örnekte ise, kadın bireylerin hastaneye “tek başına” gidemedikleri, bir erkek bireyin yardımına ve koruyuculuğa ihtiyaç duydukları algısını aktarması açısından oldukça sakıncalı bir ifade olarak karşımıza çıkmaktadır.

2019 tarihli ve basımı MEB’e ait olan İlköğretim Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabında “Rol” kavramını anlatan metin parçasında şu şekilde bir ifade geçmektedir: “...Bireylerin içinde buldukları rollerle birlikte kendilerinden beklenen davranışlar da değişmektedir. Örnek olarak doktor bir anneden evde annelik yapması beklenirken hastanede hastalarını tedavi etmesi ve trafikte sürücü olarak trafik kurallarına uyması beklenir...”

Yukarıdaki örnekte de her ne kadar kadının bir meslek sahibi olduğu ve ev dışında bir iş yaşamında bulunduğu aktarılsa da “annelik” rolünün özellikle belirtilmesi ve bu örneğin bir erkek için verilmeden sadece kadın üzerinden kurgulanması ayrımcı bir örnek olarak görülmektedir.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

İS öncesi kullanılan ders kitaplarının görsellerinde erkek çocukların gösterilme sıklığı kız çocuklarından fazladır. İS sonrası kullanılan ders kitaplarının görsellerinde ise kız ve erkek çocukların gösterilme sıklığı nicelik olarak neredeyse birbirine eşit duruma gelmiştir (Kız çocuk: %50,1, Erkek Çocuk: %49,9). İS sonrası ders kitaplarında; kız çocukların gösteriminde %1,9 oranında bir artış, erkek çocukların gösteriminde ise %1,9 oranında bir düşüş görülmüştür. İS öncesi kitap görsellerinde erkeklerin gösterilme sıklığının kadınların gösterilme sıklığından oldukça fazla olduğu tespit edilmiştir. İS sonrası ders kitaplarında; kadınların gösteriminde %5,3'lük bir artış, erkeklerin gösteriminde ise %5,3'lük bir düşüş görülmektedir. Kadınların gösterim sıklığının artması olumlu olarak görülse de bu artışa rağmen sözleşme sonrası kitaplarda eşitsizliğin devam ettiği, görsellerde erkeklerin kadınlara nazaran daha ön planda olduğu görülmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde; İS sonrası ders kitaplarında çocukların gösterim oranlarının birbirine eşit duruma geldiği, özellikle kız çocuklarının gösterim sıklıklarının nicelik olarak arttığı görülmektedir. Ancak yetişkin bireyler incelendiğinde aynı durumun geçerli olmadığı görülmektedir. İS öncesi ve sonrası kullanılan ders kitaplarının görsellerinde erkeklerin kadınlardan daha fazla gösterildiği belirlenmiştir. Sözleşme sonrası kadınların gösterilme sıklığında önemli artışın olduğu tespit edilse de nicelik olarak erkeklerle aynı duruma gelmediği, onların gerisinde kaldıkları belirlenmiştir. Araştırmanın sonuçları alanyazında yapılan diğer çalışmaların sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir: Sosyal Bilgiler ders kitapları ile yapılan çalışmalarda (Chick, 2006; Daržinkevič, 2020; Engebretson, 2014; Fidan, 2019; Işık Demirhan, 2021; Nwachukwu ve Igwe, 2019; O'Donnell, 1973) Türkçe ders kitapları ile yapılan çalışmalarda (Bataineh, 2020; Jassey, 1997; Karabulut, 2021; Kükre, 2015; Liew, 2007; Mazrouei-Seidani, 2016; Satılmış, 2019) İngilizce ders kitapları ile yapılan çalışmalarda (Abbas-Nejad-Konjin, 2012; Agni, Setyaningsih ve Sarosa, 2020; Aljuaythin, 2018; Ali ve Hussain, 2019; Anjarwati, 2020; Barton ve Sakwa, 2012; Bhattacharya, 2017; Diktaş, 2010; Khoirun, Furaidah ve Sulisty, 2020; Stockdale, 2006; Skliar, 2007; Nunoo, Mensah, Adu Boahen ve Nunoo, 2017; Yiğit, 2018; Yılmaz, 2012) ve Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu'nun (TÜBİTAK) Popüler Bilim Yayınlarının bastığı 41 adet resimli çocuk kitabının incelendiği çalışmada (Şahin, 2021) erkek görsellerinin kadın görsellerinden daha fazla olduğu, kadınların genellikle sayıca daha geri planda kaldığı görülmüştür.

İS öncesi kullanılan ders kitaplarında bireylerin birlikte gösterildiği kişiler incelendiğinde; "Aile" kategorisi hariç diğer tüm kategorilerde (Tek Başına, Çocuk/Çocuklar, Kadın Yetişkin, Erkek Yetişkin, Kalabalık) erkek çocukların nicelik olarak kız çocuklardan çok daha fazla temsil edildiği belirlenmiştir. Sözleşme sonrası kullanılan ders kitaplarında ise "Tek Başına, Çocuk/Çocuklar, Erkek Yetişkin" kategorilerinde erkek çocuklar daha fazla temsil edilirken; "Kadın Yetişkin, Aile ve Kalabalık" kategorilerinde kız çocuklar daha fazla temsil edilmiştir. "Kadın Yetişkin" kategorisi incelendiğinde kız çocukların temsillerinin %36'dan %63'e çıktığı, erkek çocuklarının temsillerinin ise %64'ten %37'ye düştüğü görülmektedir. "Erkek Yetişkin" kategorisine bakıldığında ise kız çocuk temsillerinin %41'den %40'a düştüğü, erkek çocuk temsillerinin ise %59'dan %60'a çıktığı görülmektedir. Bu bulgu, çocukların kendi cinsiyetlerindeki bireyler ile daha fazla zaman geçirilmesi gerektiğine ve böylece çocukların cinsiyetlerinin gerektirdiği davranışları öğrenmeleri gerektiğine vurgu yapıyor olabilir. Kadınların "Tek Başına" gösterimlerinin de %24'ten %29'a çıktığı, erkeklerin ise %76'dan %71'e düştüğü belirlenmiştir. Bireylerin tek başına gösterilme sayıları ve oranları karşılaştırıldığında; her iki kitap listesinde de erkeklerin kadınlardan çok daha fazla tek başına temsil edildiği görülmektedir. Her ne kadar İS sonrası ders kitaplarında kadınların tek başına gösterilme sayısında artış görülse de genel

olarak değerlendirildiğinde erkeklerin bu kategoride her daim çok daha fazla temsil edildiği bariz olarak görülmektedir. “Çocuk/Çocuklar” kategorisi incelendiğinde kadınların temsillerinin %40’tan %70’e çıktığı, erkeklerin temsillerinin ise %60’tan %30’a düştüğü görülmektedir. Bu değişim İS sonrası ders kitaplarında kadınların çocuklarla olan görünümünün arttığı anlamına gelmektedir. Bu durumda örtük anlamda çocukların bir kadın tarafından yetiştirilmesine ya da kadınların çocuklarla daha fazla vakit geçirmesine yapılan vurguyu aktarıyor olabilir. “Aile” kategorisine bakıldığında ise kadınların gösterim oranlarının %54’ten %26’ya düştüğü, erkeklerin gösterim oranlarının ise %46’dan %74’e yükseldiği görülmektedir. Bu durum “kadının olması gereken tek yerin aile olarak görülmesi” anlayışının değiştirilmesi açısından oldukça olumlu bir düzenlemedir. Alanyazında yer alan diğer araştırmalarda da erkek çocukların ve erkeklerin daha çok tek başına gösterildiği, kız çocuklarının daha çok bir yetişkin ya da çocuklar ile, kadınların ise kadın yetişkin ya da çocuklar ile birlikte gösterildiği gibi benzer sonuçlar elde edilmiştir. (Asan, 2010; Esen Sevrge, 1998; Karaboğa, 2020; Odabaşı Koç, 2017).

İS öncesi ve sonrası bireylerin gösterildiği eylemler incelendiğinde; kız çocukların “Yakın Toplumsal İlişki İçeren Eylem” kategorisinde temsillerinin %56’dan %51’e düştüğü, erkeklerin temsil oranlarının ise %44’ten %49’a yükseldiği belirlenmiştir. “Uzak Toplumsal İlişki İçeren Eylem” kategorisinde ise temsillerin kız çocukları için %40’tan %64’e çıktığı, erkek çocukları için ise %60’tan %36’ya düştüğü tespit edilmiştir. Sarılmak, el ele tutuşmak vs. gibi eylemleri içeren “Yakın Toplumsal İlişki” kategorisi genellikle kız çocuklarla özdeşleşmektedir ki İS öncesi ders kitaplarında da bu doğrultuda bir düzenleme tespit edilmiştir. Herhangi bir fiziksel yakınlığın olmadığı “Uzak Toplumsal İlişki” kategorisi ise genellikle erkek çocuklarla özdeşleşmektedir. Zira erkeklerin -çocuk ya da yetişkin fark etmeksizin- daha mesafeli ve soğuk olduğu düşünülmektedir. İS sonrası ders kitaplarında bu kalıp yargıların niceliksel düzeyde değiştiğini görmek geleneksel toplumsal cinsiyet algısına karşı bir düzenleme yapıldığı göstermektedir. Yetişkinlere ait eylemler incelendiğinde; “Çocuğa Yönelik Eylem” kategorisinde kadınların temsil oranının %49’dan %65’e yükseldiği, erkeklerin temsil oranının ise %51’den %35’e düştüğü belirlenmiştir. Ek olarak “Evle İlgili Eylem” kategorisinde iki cinsiyet içinde İS sonrası temsil oranlarının değişmediği, kadınların erkeklerden çok daha yüksek bir farkla ev faaliyetleri içerisinde gösterildiği tespit edilmiştir. Bu durum kadınların, çocukların ihtiyaç ve bakımlarından sorumlu olduğunu bunun yanında ev işi kapsamında yer alan faaliyetler içerisinde de bulunduğunu yansıtmaktadır. Alanyazında yer alan diğer araştırmalarda da erkeklerin daha çok kamusal ve mesleki rollerde görüldükleri, kadınların ise daha çok eve yönelik ve çocuklarla ilgili eylemlerde temsil edildikleri sonucuna ulaşılmıştır (Asan, 2010; Karaboğa, 2020; Özmeric Taştekin, 2019; Şahin, 2021). Esen Sevrge (1998) tarafından yürütülen araştırmada ise kız çocuklarının daha çok yakın toplumsal ilişki içeren eylemlerde yer aldığı sonucu ortaya konulmuştur.

Ders kitaplarının görsellerinde çocukların gösterildiği mekânlara bakıldığında; İS öncesi ve İS sonrası oransal karşılaştırma yapıldığında “Ev ve Ev Çevresi” için kız çocuklarının temsillerinin %42’den %50’ye yükseldiği, erkek çocuklarının ise %58’den %50’ye düştüğü belirlenmiştir. İS öncesi ders kitaplarında erkek çocukların kız çocuklarından daha fazla ev içerisinde gösterildiği tespit edilmiştir. Bu durum, kız çocuklarını ev ile bağdaştıran anlayışına zıt olmakla birlikte erkek çocukların gösterilme sıklığındaki fazlalığın bir sonucu olarak da görülebilir. İS sonrası ders kitaplarında ise kız çocukların bu alanda daha fazla temsil edildiği görülmektedir. Bu durum da önceki ders kitaplarının aksine geleneksel anlamda bir mekân dağılımının yapıldığını ve kız çocuklarını ev içerisinde konumuna vurgu yapıldığını ortaya koymaktadır.

Yetişkinlerin gösterildiği mekânlar incelendiğinde; İS sonrası ders kitaplarında kadınların “Ev ve Ev Çevresi” kategorisindeki gösterimlerinin %75’ten %71’e düştüğü, erkeklerin gösterimlerinin ise

%25'ten %29'a yükseldiği tespit edilmiştir. “Dış Mekân” kategorisinde ise kadınların temsillerinin %23'ten %32'ye yükseldiği, erkeklerin ise %77'den %68'e düştüğü belirlenmiştir. “Kurum ve Kuruluş” kategorisi için de kadınların temsillerinin %33'ten %42'ye yükseldiği, erkeklerin ise %67'den %58'e düştüğü görülmektedir. İncelenen iki kategoride de İS sonrası ders kitaplarında kadınların mekânlardaki gösterimlerinin artırıldığı belirlenmiştir. Ev içerisindeki gösterimin azaldığı belirlense de erkeklerle karşılaştırıldığında daha çok ev içerisinde temsil edildiği görülmektedir. Sosyal alan ve kurumsal alanlardaki gösterimlerde de erkeklerin oransal olarak çok daha fazla temsil edildiği belirlendiğinden yetişkinler için mekânsal gösterim eşitliğinin yeterince sağlanamadığı söylenebilir. Alanyazında yer alan diğer araştırmalarda da erkeklerin daha çok kamusal ve dış mekânda, kadınların ise daha çok ev içerisinde temsil edildikleri, kadınların sosyal alanlarda da görünümünün olduğu ancak bu görünümünün nicelik olarak erkeklerin gerisinde olduğu sonuçlarına rastlanmıştır (Fidan, 2019; Karaboğa, 2020; Odabaşı Koç, 2017; Yiğit, 2018). Bilgin (2019) tarafından yürütülen araştırmada ise erkek çocukların dış alanda tek başına gösterilirken kız çocukların dış alanda yetişkin ya da akranları ile birlikte gösterildiği bulgusu elde edilmiştir. Yazar tarafından söz konusu bu bulgu, erkek çocukların gözetime ihtiyaç duymazken kız çocukların bir yetişkin tarafından gözetimde olması gerektiği algısı olarak yorumlanmıştır.

Ders kitaplarının metinlerindeki mekânlar incelendiğinde; İS sonrası kullanılan ders kitaplarında, “Ev ve Ev Çevresi” alanlarında kız çocuklar daha fazla gösterilirken “Dış Mekân” ve “Kurum ve Kuruluş” alanlarında erkek çocuklar daha fazla gösterilmektedir. Bu durum, İS sonrası ders kitaplarında dahi kadınlara ve erkeklere yönelik basmakalıp yargıların mekânsal temelde tezahürünün halen devam ettiği şeklinde yorumlanabilir. İS öncesi ve sonrası metinlerde yetişkinlerin mekânsal temsilleri incelendiğinde; kadınların “Ev ve Ev Çevresi” kategorisinde temsil edilme oranlarının %62'den %58'e düştüğü, erkeklerin temsil edilme oranlarının ise %38'den %42'ye yükseldiği belirlenmiştir. Her ne kadar İS sonrası ders kitaplarında kadınların ev içerisindeki temsillerinin azalması yönünde bir düzenleme yapılsa da yine de erkeklerden çok daha fazla bu alanda betimlendikleri belirlenmiştir. Fidan (2019) ve Odabaşı Koç (2017) tarafından yürütülen araştırmanın sonuçlarında erkeklerin kamusal alandaki temsillerinin kadınlara kıyasla çok daha fazla olduğu, kadınların ise daha çok ev içerisinde ev ve çocuk bakımı gibi faaliyetlerde temsil edildikleri belirlenmiştir. Kükrer (2015) ve Yiğit (2018) tarafından yürütülen araştırmalarda erkek ve kadınların kamusal alandaki temsillerinin birbirlerine yakın ve eşit olduğu belirlenmiştir. Söz konusu araştırmaların bulguları ile olan farklılıklar; branşların aynı olmamasından veya ders kitabı yazarlarının bu konudaki hassasiyetlerinden kaynaklanmakta olabilir.

İS öncesi kullanılan ders kitaplarında; kadınlar 22 farklı meslek grubunda, erkekler de 31 farklı meslek grubunda gösterilmiştir. İS sonrası ders kitaplarında ise; kadınlar 36 farklı meslek grubunda, erkekler de 54 farklı meslek grubunda gösterilmiştir. Her iki cinsiyetin de meslek yelpazesinin genişlediği görülürken bu artışın yine de erkeklerde daha fazla olduğu görülmektedir. İS sonrası ders kitaplarında dahi kadınlara sunulan meslek sayısı erkeklerden daha az olarak kurgulanmıştır. İS öncesi kullanılan ders kitaplarının metinlerinde; kadınlar toplam 16, erkekler ise 30 farklı meslek grubunda gösterilmektedir. İS sonrası ders kitaplarında ise kadınlar 34, erkekler ise 44 farklı meslek içerisinde tasvir edilmişlerdir. Her iki cinsiyetin meslek çeşitliliğinin arttığı görülmektedir ancak kadınlara yönelik artışın erkeklerden daha fazla olduğu da belirlenmiştir. Bu artış miktarı ne kadar fazla olsa da İS sonrası ders kitaplarında yine de erkeklere atfedilen meslek alanlarının kadınlardan daha geniş olması cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik bir yapılanmadan oldukça uzaktır. Alanyazında yer alan diğer araştırmalarda da erkeklerin kadınlardan çok daha fazla ve çeşitli meslek grupları içerisinde gösterildiği belirlenmiştir. Söz konusu araştırmaların çoğunda erkeklerin beden gücü, dayanıklılık gerektiren işlerde temsil edildikleri ve cinsiyete yönelik bir meslek ayırımının yapıldığı tespit edilmiştir (Bataneh, 2020;

Demirdöven, 2020; Işık Demirhan, 2021; Kaya, Aktaş ve Yaman, 2021; Kükrer, 2015; Nwachukwu ve Igwe, 2019; Özmeriç Taştekin, 2019; Sönmez, 2020; Yıldız, 2013).

Metinlerde karakter konumları incelendiğinde; İS sonrası ders kitaplarında kız çocukların “Ana Karakter” olarak temsillerinin %41’den %52’ye yükseldiği, erkeklerin temsillerinin ise %59’dan %48’e düştüğü belirlenmiştir. “Yan Karakter” olarak temsil oranlarının ise kız çocukları için %21’den %47’ye yükseldiği, erkek çocukları için ise %79’dan %53’e düştüğü belirlenmiştir. İS sonrası ders kitaplarında kız çocukların hem ana karakter hem de yan karakter olarak temsillerinin artması ve metinlerde kız çocuklarının daha fazla ön plana çıkarılması açısından oldukça önemli ve memnun edicidir. Hem İS öncesi hem de İS sonrası ders kitaplarında, cinsiyeti belirlenemeyen çocukların toplam sayılarının aynı olduğu belirlenmiştir. Yetişkinlere ait karakter konumları incelendiğinde ise; İS sonrası ders kitaplarında kadınların “Ana Karakter” olarak temsillerinin %20’den %27’ye yükseldiği, erkeklerin temsillerinin ise %80’den %73’e düştüğü tespit edilmiştir. “Yan Karakter” olarak kurgulanan kadınların temsillerinin ise %39’dan %61’e yükseldiği, erkeklerin temsillerinin ise %61’den %39’a düştüğü belirlenmiştir. Kadınların hem toplam sayılarında hem de “Ana Karakter” sayılarında artış görülse de erkekler ile karşılaştırıldığında onların gerisinde oldukları ve bu sebeple eşitliğin sağlanamadığı görülmektedir. Sözleşme sonrası ders kitaplarında cinsiyeti belirlenemeyen yetişkinlerin toplam sayılarında ve ana karakter olarak kurgulanma sayı ve oranında artışların olduğu görülmektedir. Alanyazında yer alan diğer araştırmalarda da incelenen metinlerde ana ve yan karakter olarak daha çok erkek çocukların ve erkeklerin ön plana çıktığı bulgularına ulaşılmıştır (Ali ve Hussain, 2019; Bhattacharya, 2017; Bilgin, 2019; Kitiş Çınar, 2013; Özdemir, 2019).

İS öncesinde ve sonrasında kullanılan ders kitaplarındaki cinsiyetçi ifadeler karşılaştırıldığında; Sözleşme sonrası ders kitaplarında cinsiyetçi ifadelerin azaldığı ve bu konuda bir iyileştirmenin yapıldığı görülmektedir. Bu durum ders kitaplarındaki yazı dilinde eril ifadelerin kullanımına daha fazla dikkat edildiği ve bu konudaki hassasiyete özen gösterildiğini belirtmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğine dair örnekler incelendiğinde; tespit edilen olumlu örneklerin toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik olduğu ve ev işlerinin anne ve baba arasında paylaşıldığı, evle ilgili işlerin “kadın görevi” olarak yansıtılmadığı aksine bu işlerin kadın ve erkek arasında paylaşılması gerektiği anlayışını yansıttığı tespit edilmiştir. Tespit edilen olumsuz örneklerin ise genellikle kadını ev ile sınırlandıran ifadeleri kapsadığı görülmektedir. Ek olarak İS sonrası ders kitaplarında cinsiyet ayrımcılığını önleme, ön yargı, kalıp yargıları fark etme ve kadın/erkek eşitliğine yönelik kavram ve açıklamaların yer aldığı tespit edilmiştir. Bu kavramların ders kitaplarının içeriğine dahil edilmesi İstanbul Sözleşmesinin ders kitapları üzerinde sağladığı olumlu etki olarak görülebilir.

Tüm bu açıklamalar ve değerlendirmeler neticesinde İS sonrası kullanılan ders kitaplarında, İS’nin ilgili alandaki amacına ve yükümlüklerine uygun yeterli derecede iyileştirme ve düzeltilmelerin yapılmadığına dair eleştiri yapılabilir. Ders kitapları arasında yapılan karşılaştırmalar göz önüne alındığında, ders kitaplarının incelenmesinde kullanılan kategorilerin bazılarında İS sonrası olumlu düzenlemelerin yapıldığı görülse de genel olarak toplumsal cinsiyet eşitliğine dair yapılan düzenleme ve vurgulamaların kısıtlı ve verimsiz olduğu görülmektedir. Sosyal bilgiler dersi tarih, antropoloji, coğrafya, sosyoloji, hukuk, siyaset bilimi gibi disiplinlerin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş ilköğretim ve ortaokul seviyesinde verilen bir derstir. Ders kitaplarında da bu disiplinlerin içeriklerine uygun bir yapılandırma oluşturulmaktadır. Tarih disiplini içeriğinde özellikle tarihin belirli dönemlerini aktaran konular kapsamında kadınların erkeklere kıyasla görünürlüklerinin az olması olasıdır. Ancak ders kitabı yazarlarının bu durumu göz önüne alarak, kadın/erkek eşitliğini sağlama amacına yönelik ders kitabı

bütünlüğünü içerisinde nicelik ve nitelik olarak dengeyi kurmaları ve eksikliği diğer disiplinlerin içeriklerinde gidermeleri beklenebilir.

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği'nde (2012) "Temel insan hak ve özgürlüklerini destekleyen ve her türlü ayrımcılığı reddeden bir yaklaşım sunar." ifadesi ders kitaplarının sahip olması gereken özelliklerden biri olarak belirlenmiştir. Kadın ve erkek eşitliğine yönelik oldukça genel bir ifadeyi içeren bu ölçütün toplumsal cinsiyet eşitliğine dair düzenlemeler için oldukça verimsiz kaldığı çalışmanın sonuçları ile de ortaya konmuştur. 2021 yılında Talim ve Terbiye Kurulu tarafından yayımlanan ve ders kitaplarının incelenmesinde kullanılan "Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları ile Bunlara Ait Elektronik İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları" başlıklı belgenin "Anayasa ve Kanunlara Uygunluk Yönünden Yapılacak İncelemede Değerlendirmeye Esas Kriterler ve Açıklamaları" başlıklı bölümünde ise verilen ölçütlerden ikisi şöyledir: 1) Verilen örneklerde ve kullanılan karakterlerde kadın ve erkek dağılımı açısından makul bir denge gözetilmelidir. 2) Kadın erkek temsiliinde isnat, ön yargı, kalıp yargı vb. ifadeler bulunmamalıdır. İki ölçütün de cinsiyet eşitliği özelinde olduğu ve amaca yönelik olarak hazırlandığı görülmektedir. Ders kitabı inceleme ölçütlerinde yaşanan bu gelişim, İS'nin söz konusu yönetmelik üzerindeki olumlu yansımaları olarak görülebilir ve yorumlanabilir.

Bu araştırmadan elde edilen sonuçlara göre; öğretim programlarının ve ders kitaplarının hazırlanması sürecinde aktif olarak görev alan program geliştirme uzmanlarının toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak adına hem programlarda hem de ders kitaplarında bu alanlara daha fazla önem vermeleri gerektiği, yukarıda aktarıldığı üzere İS sonrası bazı kitaplarda "cinsiyet ayrımcılığını önleme, kadın/erkek eşitliğini sağlama ve ön yargı, kalıp yargıları fark etme" ifadelerin yer aldığı belirlenmiştir. Bu kavramların kitaplarda yer alması oldukça olumlu olarak değerlendirilebilir. Söz konusu kavramların sürdürülebilirliğini sağlayabilmek adına şemsiye bir kavram olan "Toplumsal Cinsiyet" ifadesinin sosyal bilgiler öğretim programına eklenmesi ve ders kitaplarına da öğrencilerin seviyelerine uygun bir şekilde bu kavramın genişletilerek açıklanması gerektiği söylenebilir. Dahası Talim ve Terbiye Kurulu tarafından ders kitaplarının incelenmesinde kullanılan "Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları ile Bunlara Ait Elektronik İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları" başlıklı belgede sunulan ölçütlere özel olarak "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği" kavramının da eklenmesi ve hem görsel hem de yazılı unsurlarda bu mefhumunda bir ölçüt olarak kabul edilmesinin yararlı olacağı önerilebilir. Ek olarak eğitim alanındaki toplumsal cinsiyet eşitliği kazanımını sağlamak ve sürdürmek adına eğitim fakültelerindeki öğretim programlarına "Toplumsal Cinsiyet" dersinin eklenmesi, öğretmen adaylarının bu alanda farkındalık kazanmalarına böylece meslek hayatlarında öğrencilerine uygun bir rol model olmalarına imkân sağlayacaktır. Diğer derslerin kitapları için de sözleşme öncesi ve sonrasını içeren karşılaştırmalı çalışmaların yapılmasının alana katkı sağlayacağı da düşünülmektedir. Ek olarak İstanbul Sözleşmesinin yürürlükten kaldırılmasından sonraki dönem için Sosyal Bilgiler ders kitaplarının veya diğer derslerin kitaplarının incelenmesi ve olumlu-olumsuz herhangi bir değişikliğin tespitine yönelik araştırmaların yapılması da önerilmektedir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Bu çalışmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKLAR

- Abbas-Nejad-Konjin, A. (2012). *A Gender Analysis of Iranian Middle School Textbooks*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, British Columbia Üniversitesi, Vancouver.
- Aljuaythin, W. (2018). *International Journal of Applied Linguistics & English Literature*, 7(2),151-157.
- Ali, R., ve Hussain, L. (2019). Gender Representation in Primary Level English and Urdu Textbooks in Pakistan. *Pakistan Journal of Applied Social Sciences*, 10(1), 83-100.
- Agni, Z. A., Setyaningsih, E., & Sarosa, T. (2020). Examining Gender Representation in an Indonesian EFL Textbook. *Register Journal*, 13(1), 183-207.
- Anjarwati, D. (2020). *Gender Representation in the English Textbook (A Content Analysis of Pathway to English for Tenth Grade Senior High School Published by Erlangga)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Syarif Hidayatullah State Islamic University, Jakarta.
- Asan, H. T. (2010). Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik ve Öğretmenlerin Cinsiyetçilik Algılarının Saptanması. *Fe Dergi*, 2(2), 65-74.
- Barton, A., ve Sakwa, L. N. (2012). The Representation of Gender in English Textbooks in Uganda. *Pedagogy, Culture & Society*, 20(2), 173-190.
- Başar, F. ve Demirci, N. (2015). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Şiddet. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 2(1) 45-52.
- Bataineh, A. (2020). Analysis of Gender Bias in Two Arabic Language Textbooks - Grade 1. *International Journal of Linguistics, Literature and Translation*, 3(12), 181-186.
- Bayraktar, T. (2018). İstanbul Sözleşmesi ve 2017 Türkiye Gölge Raporuna İlişkin Bir Değerlendirme. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26(3) 87-111. doi: 10.15337/suhfd.438125
- Bhasin, K. (2003). Toplumsal Cinsiyet "Bize Yüklenen Roller". (K. Ay Çev.). Kadınlarla Dayanışma Vakfı.
- Bhattacharya, S. (2017). *A Study of Gender Representations in English Textbooks Used in Grade Eight Under National and State Boards*,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Assumption Üniversitesi, Thailand.
- Bilgin, S. (2019). *Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Blackstone, A. M. (2003). Gender Roles and Society. R. M. Julia R. Miller içinde, *Human Ecology: An encyclopedia of children, families, communities, and environments* (ss. 335-338).
- Chick, K. A., ve Altoona, P. S. (2006). Gender Balance in K-12 American History Textbooks. *Social Studies Research and Practice*, 1(3), 284-290.
- Daržinkevič, I. (2020). *Linguistic Gender Representation in Textbooks: A Comparative Study of Textbooks in English and Lithuanian*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Vytautas Magnus Üniversitesi, Vilnius.
- Demirbilek, S. (2007). Cinsiyet Ayrımcılığının Sosyolojik Açından İncelenmesi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 44(551) 12-27.
- Demirdöven, K. (2020). İlkokul Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Algısı. *Yüksek Lisans Tezi*. Kocaeli.
- Diktaş, M. (2010). *Gender Representation in EFL Coursebooks: A Comparative Study of Textbooks Designed by Ministry of Education of Turkey and Non-Turkish*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Dokuyucu Solak, H. (2022). Muhafazakâr Kadınların İstanbul Sözleşmesi Bağlamında Cinsiyet Eğilimleri. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (28), 125-152.
- Engbretson, K. E. (2014). Another Missed Opportunity: Gender in the National Curriculum Standards for Social Studies. *Social Studies Research and Practice*, 9(1), 21-34.
- Esen Sevrge, Y. (1998). Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik: İlköğretim Ders Kitaplarını Üzerinde Yapılmış Bir İçerik Analizi. [Yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Esen, Y.ve Bağlı, M. T. (2002). İlköğretim Ders Kitaplarındaki Kadın ve Erkek Resimlerine İlişkin Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 35(1-2), 143-154.

- Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. (2011). Council of Europe Treaty Series – No: 210. <https://rm.coe.int/ic-and-explanatory-report/16808d24c6>
- Fidan, S. (2019). *Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Hoominfar, E. (2019). Gender Socialization. In W. Leal Filho, A. Azul, L. Brandli, P. Özuyar, & T. Wall (Eds.), *Gender Equality, Encyclopedia of the UN Sustainable Development Goals* (s. 1–10). Springer.
- İbret, B. Ü. ve Kaymakçı, S. (2019). *Sosyal Bilgiler ve Toplum*. Ankara: Pegem Akademi.
- Işık Demirhan, E. (2021). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Açısından Öğretim Programı ve Ders Kitabı İnceleme (4. Sınıf İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi). *Journal of Innovative Research in Social Studies*, 4(1), 69-82.
- Jassey, I. A. (1997). *Gender Representation in Japanese Elementary School Textbooks*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Columbia Üniversitesi, New York.
- Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi. (2011). Avrupa Konseyi Sözleşmeler Dizisi No:210. <https://rm.coe.int/1680462545> adresinden alındı
- Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesinin Türkiye Cumhuriyeti Bakımından Feshedilmesi Hakkında Karar (Karar Sayısı: 3718). (2021, Mart 20). Resmî Gazete (Sayı:31429). Erişim Adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/03/20210320-49.pdf> adresinden alındı
- Karaboğa, M. T. (2020). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Cinsiyet Rollerini. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(1), 4849-4881.
- Karabulut, A. (2021). Toplumsal Cinsiyet Roller Açısından 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabının İncelenmesi. *Anasay*(16), s. 119 - 131.
- Kaya, İ., Aktaş, V. ve Yaman, T. (2021). Fransa Ders Kitaplarında Yer Alan Görsellerin Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında İncelenmesi: Ortaokul Tarih ve Coğrafya Dersi Örneği. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 5(1), 98-118.
- Khoirun, W., Furaidah, N., ve Sulisty, G. H. (2020). Gender Representation in EFL Textbooks for Elementary Schools: A Content Analysis. *Jurnal Pendidikan*, 5(3), 408-413.
- Kitiş Çınar, E. (2013). *Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Köseoğlu, M. (2018). Kadına Yönelik Şiddette Sosyalleşme Süreci ve Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Etkisinin Değerlendirilmesi. *Kadın Çalışmaları Özel Sayısı*, 19(42), 77- 96.
- Kurtdaş, E. M. ve Tuncer, M. (2020). Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Algıları (İnönü Üniversitesi Örneği). *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 35, 283-321. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.667828>
- Kürker, M. (2015). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Yönüyle Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarının İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Lee, V. E., Marks, H. M., ve Byrd, T. (1994). Sexism in Single-sex and Coeducational Independent Secondary School Classrooms. *Sociology of Education*, 67(2), 92-120. <https://doi.org/10.2307/2112699>
- Liew, P.-C. (2007). *An Analysis of Gender and Ethnic Representation in Chinese and Malay Primary School Reading Textbooks: Grades 2-6*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tennessee State Üniversitesi, Nashville.
- Lorber, J. (1994). "Night to His Day": The Social Construction of Gender. (ss.13-36). *Paradoxes or Gender* içinde. Yale University Press.
- Lorber, J. (2010). *Gender Inequality: Feminist Theories and Politics*. (4.bs.) New York: Oxford University Press.
- Mazrouei-Seidani, S. (2016). "Bābā gave water; Bābā gave bread" ... What about Māmān? *Educational Regime, Gender Equality Attitudes and Gender Representation in Iran*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, McGill Üniversitesi, Kanada.

- Miles, M. ve Huberman, A. M. (2019). *Nitel Veri Analizi: Genişletilmiş Bir Kaynak Kitap (3.Baskı)* (Akbaba Altun ve Ersoy, Çev.) Ankara: Pegem Akademi.
- Nunoo, F., Mensah, D., Boahen, E. A. ve Nunoo, I. (2017). Analysis of Gender Representation in Basic Level English Textbooks in Ghana. *Journal of Science and Technology*, 37(2), 98-109.
- Nwachukwu, W. U., & Igwe, R. O. (2019). Assessment of Patterns of Gender Representation in Social Studies Textbooks Towards Assuring Quality at The Upper-Basic Schools in South-East Nigeria. *African Journal of Educational Research and Development*, 12(2), 79-92.
- Odabaşı Koç, Ö. (2017). *Lise Sosyoloji Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- O'Donnell, R. W. (1973). Sex Bias in Primary Social Studies Textbooks. *Educational Leadership Research Supplement*, 31(2), 137-141.
- Özdemir, Y. (2019). *Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarının Toplumsal Cinsiyet Rollerini Göndermeleri Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Özmeriç Taştekin, G. (2019). *İlkokul Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Temsilleri: Nicel Bir İçerik Çözümlemesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Sak, R., Şahin Sak, İ.T., Öneren Şendil, Ç. ve Nas, E. (2021). Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 227-250.
- Satılmış, S. (2019). 5.Sınıf Türkçe Ders Kitabının Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 1-14.
- Seçgin, F. ve Kurnaz, Ş. (2015). Sosyal Bilgiler Dersinde Toplumsal Cinsiyet Etkinliklerinin Öğrencilerin Algı ve Tutumlarına Etkisi. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dersi*, 2015(5), 24-38.
- Skliar, O. S. (2007). *Gender Representations and Gender Bias in ELT Textbooks Published in The Middle East: A Case Study of ELT Textbooks Published in Turkey and Iran*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Stockdale, D. A. (2006). *Gender Representation in an EFL Textbook*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Birmingham Üniversitesi, Birmingham.
- Şahin, D. (2021). *Tübitak Popüler Bilim Yayınları 3-6 Yaş Çocuk Kitaplarının Toplumsal Cinsiyet Yönünden İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- Tsai, T-F. (2020). Gender Representation in Mathematics Textbooks: A Case Study of Mathematics Textbooks Used in a Demonstration School in Chon Buri Province, Thailand. Yüksek lisans tezi. Burapha Üniversitesi.
- Yaşın Dökmen, Z. (2018). *Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldız, M. (2013). İlkokul ve Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kitapları Görsellerinin Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi. *Dini Araştırmalar*, 16(42), 143-165.
- Yılmaz, E. (2012). *Gender Representations in ELT Coursebooks: A Comparative Study*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Yiğit, B. (2018). *Ortaokul 7 ve 8. Sınıf İngilizce Ders Kitaplarının Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

EXTENDED ABSTRACT

Sex and gender are two separate concepts with different meanings. While sex is defined as a concept determined based on the biological characteristics of the individual, gender includes the characteristics and meanings that people ascribe to biological sexes (Blackstone, 2003). According to Bhasin (2003), sex is natural and biological as it depends on visible differences in the genitals. For this reason, gender is the same all over the world and does not change. However, gender can vary between individuals and cultures. It can even have different meanings in different periods within the same culture. The society determines certain characteristics and behaviors that they accept as belonging to women and men and expects each individual living in that society to adapt to them. The person is shaped in these patterns from birth. Individuals are asked to obey these behaviors, which are accepted by every institution in the society. This process, in which the individual gains his/her gender with "socialization", starts with the birth of the person and the qualities defined as specific to women and men are transferred to the individual (Savaş, 2018).

The Istanbul Convention, which was opened for signature in Istanbul on May 11, 2011 and signed by Turkey on the same day, entered into force on August 1, 2014 in Turkey. In the section titled "Education" of the Istanbul Convention; topics such as gender equality, non-stereotyped gender roles, mutual respect, non-violent conflict resolution in personal relationships, gender-based violence against women and the right to personal integrity should be added to the formal curriculum content and teaching materials in line with the evolving capacity of students.

In the research, document analysis, one of the qualitative research methods, was used. In the research, a textbook for each grade level (5th, 6th and 7th grades) approved by the Ministry of National Education, Board of Education and Discipline between 2011-2013 and 2016-2020 was examined. In the selection of the examined textbooks, easy sampling method, which is one of the purposive sampling methods, was used. In the visual and text analysis of the textbooks, the categories prepared by Esen Sevrge (1998) were used with his permission. In addition to these categories, the categories of "Frequency of Displaying Individuals, Occupations Attributed to Individuals, Sexist Expressions" were also included in the categories by being examined in the textbooks.

When the textbooks before and after the Istanbul Convention are compared, it is seen that the representation rates of girls increased, while the representation rates of boys decreased. It has been determined that men are always shown much more than women in textbooks before and after the contract. Moreover, while men are shown much more in public places and in actions related to their profession, women are more often shown in work related to children and in the home space.

When the occupation-individual relationship in the textbooks is examined, it has been determined that much more occupational diversity is offered to men. It reveals that the understanding of "gender-appropriate profession" still continues in the textbooks and supports the perception that men have or should have more prestigious professions. After the Istanbul Convention, it was determined that the representation of girls as both "main characters" and "side characters" increased in textbooks.

Although there is an increase in both the total number of women and the number of "Main Characters", it is seen that they are behind them when compared to men. After the Istanbul Convention, it is seen that there has been an increase in the total number of adults whose gender cannot be determined and the number of fictionalized as main characters in the textbooks. After the Istanbul Convention, it is seen that the sexist expressions in the textbooks have decreased to some extent and an improvement has been made in this regard. This situation indicates that more attention is paid to the use of masculine expressions in the texts in the textbooks and attention is paid to the sensitivity on this issue.

It can be criticized that the textbooks used after the Istanbul Convention did not make sufficient improvements and improvements in accordance with the purpose and obligations of the Istanbul

Convention in the relevant field. Considering the comparisons made between the textbooks, it is seen that the regulations and emphasis on Gender Equality in general are limited and inefficient, although it is seen that some of the categories used in the examination of the textbooks have been made positive regulations after the Istanbul Convention. According to the results obtained from this research; it can be said that Curriculum Development experts, who are actively involved in the preparation of Curriculums and Textbooks, should give more importance to these areas in both programs and textbooks in order to ensure gender equality. At the same time, it can be said that the concept of "Gender Equality" should be specifically added to the Social Studies Curriculum and this concept should be expanded and explained in the textbooks in accordance with the level of the students.